

ČESKOSLOVENSKÉ POLNÍ ČETNICTVO VÝCHODNÍ SKUPINY V LETECH 1919 A 1920

David HUBENÝ

Abstract: *Czechoslovak Field Gendarmerie of the Eastern Group in 1919 and 1920.* The need to establish a field gendarmerie emerged at a time when the Czechoslovak Army, itself still being built under difficult circumstances, found itself on the defensive against the active Hungarian armed forces. The field gendarmerie was established in the course of the fighting and participated not only in securing the rear areas but also in maintaining order in the gradually occupied territory of Subcarpathian Ruthenia. While the military administration was highly satisfied with the activities of the field gendarmerie and wished to retain its services for as long as possible, the Ministry of the Interior, or more specifically the gendarmerie administration, sought its dissolution as soon as possible. The latter prioritised the establishment of a regular provincial gendarmerie command, a goal that was incompatible with the wartime-relaxed discipline of the field gendarmerie. Moreover, the field gendarmerie drew personnel away from regular security duties. The field gendarmerie was eventually abolished in the autumn of 1920, a process accompanied by numerous bitter disputes that also attracted media attention.

Keywords: Field Gendarmerie. Subcarpathian Ruthenia. Czechoslovakia. Military Administration.

Úvod a rozbor pramenů a literatury

Vedení válečných operací se v průběhu první světové války ani během následujících třenic mezi následnickými státy habsburské monarchie neobešlo bez účasti polního četnictva, které zajišťovalo bezpečnost v bezprostředním týlu bojujících armád, řídilo dopravu, zadržovalo dezertéry, potíralo tzv. zelené kádry, provádělo protišpiónážní opatření, velelo vojenským hlídkám a příležitostně se účastnilo i přímých bojových akcí. Tato blízká přítomnost bojovým oblastem odlišovala polní četnictvo od vojenské policie působící v hlubokém zápolí, kde k jejím povinnostem patřil dohled nad disciplínou (ústrojní, dodržování večerky, náležité zdravení, potírání opilství, prostituce, žebroty a obecně nevhodného chování na veřejnosti) a ve spolupráci s civilními bezpečnostními úřady konala prohlídky zakázaných podniků, jejichž seznam sestavovalo posádkové velitelství. Dále vojenská policie zabavovala vojenský materiál držený civilisty, pátrala po dezertérech a osobách stíhaných zatykačem a zajišťovala eskorty. Poskytovala též podporu civilním bezpečnostním úřadům, pokud o to požádaly.¹ Proto nepřekvapí, že u polních četníků vedl dlouhý pobyt v poli, jakož i namáhavost služby a absence kasárenského režimu, k rozvolněnosti kázně. Právě s tímto problémem se potýkalo i československé polní četnictvo na Podkarpát-

1 Národní archiv Praha (NA Praha), fond Předsednictvo ministerské rady (fond PMR), kart. 3436, sign. 797/2; fond Ministerstvo vnitra I. – prezidium (PMV), sign. 225-282-10, fol. 33–36.

ské Rusi a východním Slovensku, s nímž se počítalo jako s personální posilou pro vznikající podkarpatské zemské četnické velitelství a s nímž muselo tak jako tak spolupracovat, jak nařizovaly všeobecné předpisy a opakovaly některé rozkazy.²

Jelikož literatura se existencí a činností československého polního četnictva zabývala – pokud je autorovi známo – přinejlepším pouhou okrajovou zmínkou,³ popř. dílčí studií⁴ a jen nedávno se tématu šířeji věnoval Radek Galaš,⁵ je celý příspěvek vystavěn na archivním výzkumu a navazuje na dřívější autorovu studii na dané téma,⁶ kterou výrazně rozšiřuje a obohacuje. Již sama skutečnost, že z provenience polního četnictva na Podkarpatské Rusi byl zachován jen zlomek písemností, napovídá, že údaje musely být získávány z materiálů nadřazených velitelství a z písemností dalších centrálních úřadů, přičemž je samozřejmé, že se jistě nepodařilo dohledat všechny zmínky vztahující se k danému tématu.

Ve Vojenském ústředním archivu – Vojenském historickém archivu byla pozornost věnována fondu Zemské vojenské velitelství Užhorod, v němž se nacházejí hlášení polního četnictva o činnosti, mimořádných událostech, organizačních a personálních otázkách. Využita byla sbírka *Boje na Slovensku*, kde jsou soustředěny písemnosti útvarů a velitelství podílejících se na osvobození Slovenska a Podkarpatské Rusi, nevyjímaje torza písemné agendy polního četnictva tzv. východní skupiny. Fond Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb – operační oddělení poskytl cenné údaje ke vzniku polního četnictva, jeho personálnímu obsazení, obtížím s jeho doplňováním a snaze vojenských úřadů o jeho co nejdelší zachování. Dále se v tomto archivu nachází kmenový list ilustrující vojenskou kariéru velitele podkarpatského polního četnictva Tomáše Švojgra.

V bratislavském Vojenském historickém archivu byl využit fond Zemské vojenské velitelství Bratislava, který obsahuje některé rozkazy a dokumenty dokreslující fungování polního četnictva a vztahy mezi jednotlivými jeho funkcionáři.

V pražském Národním archivu se k četnictvu nachází množství archivních fondů. Patrně nejvýznamnějším z nich je fond Generální velitel četnictva, jehož původce v letech 1918 - 1922 sehrál velmi důležitou roli při disponování omezenými personálními silami četnického sboru. Později význam tohoto úřadu poklesl na koordinaci výcviku četnictva a řešení osobních záležitostí četnických důstojníků. Vedle zpráv o převodech četníků mezi jednotlivými zemskými četnickými velitelstvími

- 2 Např. Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (VÚA – VHA Praha), fond Zemské vojenské velitelství Užhorod (fond ZVV Užhorod), kart. 12, čj. 3051.
- 3 Např. *Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918. Band V. Die bewaffnete Macht*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1987, s. 484-485; MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír. *Dějiny policie a četnictva. Díl I. Habsburská monarchie (1526 – 1918)*. Praha: Themis, 1997, s. 91-92; MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír. *Dějiny policie a četnictva. Díl II. Československá republika 1918 – 1939*. Praha: Themis, 1999, s. 116; BENEŠ, Jaroslav. *Finanční stráž československá 1918 – 1938*. Dvůr Králové nad Labem: Fortprint, 2005, pozn. 1 na s. 10.
- 4 KOLÁŘ, Ondřej. Přepadení stanice polního četnictva v Kolbaši. In *Vojenská história*, 2013, č. 2, s. 113-119.
- 5 GALAŠ, Radek. *Československé četnictvo (1918 – 1929)*. Praha: Academia, 2019, s. 80-99.
- 6 HUBENÝ, David. Polní četnictvo na Podkarpatské Rusi v letech 1919 – 1920. In BÍLEK, Petr A. – JIROUŠEK, Bohumil – NOVOTNÝ, Lukáš (eds.). *Československo 1918 – 1938/2018*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2018, s. 154-169.

a urgencemi o posílení zemského i polního četnictva na Slovensku a Podkarpatské Rusi je v tomto fondu možno využívat personální spisy četnických důstojníků, nevýjimaje již zmíněného Tomáše Švojgra. Z fondu jsou také dobře patrné problémy mezi podkarpatoruským zemským četnictvem a četnictvem polním. Několik málo údajů pochází též z fondu Zemské četnické velitelství Praha.

V Národním archivu byly dále využity jednotlivé části fondu Ministerstvo vnitra I., v němž jsou uloženy některé písemnosti ohledně snah ministerstva vnitra a četnické správy o co nejrychlejší zrušení polního četnictva, zprávy od podřízených civilních a četnických útvarů o nejdůležitějších bezpečnostních a politických problémech.

Ve Státním archivu Zakarpatské oblasti byly využity fondy č. 29 a 63 obsahující materiály Civilní správy Podkarpatské Rusi.

Ostatní archivy a jejich fondy byly využity jen doplňkově.

Ze sbírek Východoslovenského muzea v Košicích pochází snímky československé hlídky na přechodu Slovenské Nové Město – Nové Mesto pod Šiatorom/Sátoraljaújhely, které vstřícně vyhledal kolega Dušan Béréš. Podrobnější popis fotografií laskavě opatřil kolega Miroslav Domanský z Muzea Policie České republiky. Další snímky a vyobrazení dokumentů poskytli ze svých soukromých sbírek (v abecedním pořadí) Miloš Bernart a Michal Dlouhý. Všem jmenovaným patří dík za pomoc.

Rakousko-uherské polní četnictvo

Po vzniku četnictva v habsburské říši v roce 1850 se počítalo až od roku 1857 s tím, že v případě války bude přidělen k vyšším armádním velitelstvím kontingent četnictva v podobě četnického válečného křídla.⁷ Rakouské četnictvo tak v roce 1866 nesestavovalo skutečné polní četnictvo, nicméně k vyšším velitelstvím byly přidělovány četnické kontingenty pro službu polní policie v rámci tzv. četnických válečných křídel, která se ukázala být velmi efektivní.⁸ Od roku 1870 se pro případ války počítalo s oddělením polního četnictva pro vyšší velitelství za účelem vykonávání polní policie, kurýrní, eskortní a bezpečnostní služby.⁹ Teprve od roku 1889 se v případě války stavělo polní četnictvo.¹⁰

V důsledku rakousko-uherského vyrovnání sice v zalitavské části říše došlo k zániku četnictva, leč praktická potřeba veřejné bezpečnosti vedla v roce 1881 ke vzniku Královského uherského četnictva a během několika let se též objevila idea vzniku polního četnictva stavěného z tohoto sboru.¹¹

7 MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír. *Dějiny policie a četnictva. Díl I. Habsburská monarchie (1526 – 1918)*. Praha: Themis, 1997, s. 92.

8 NEUBAUER, Franz. *Die Gendarmerie in Österreich 1849 – 1924*. Wien: Steiermärkische Landesdruckerei, 1925, s. 64.

9 HINTERSTOISSER, H. – JUNG, P. *Geschichte der Gendarmerie in Österreich-Ungarn. Adjustierung 1816 – 1918. Einsätze im Felde 1914 – 1918. (Österreichische Militärgeschichte, Sonderband 2000-2)*. Wien: Stöher, 2000, s. 34.

10 NEUBAUER, F. *Die Gendarmerie in Österreich 1849 – 1924*. Wien: Steiermärkische Landesdruckerei, 1925, s. 75.

11 PARÁDI, József. *A Magyar Királyi Csendőrség – Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881–1945*. Budapest: Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 2012, s. 50-51.

Během první světové války¹² setrvala v zázemí polovina předlitavského mírového četnictva,¹³ ba na některých stanicích zůstal zkušeným předválečným četníkem jen její velitel a místy ani ten.¹⁴ Na druhou stranu, mnohým přišlo přeražení k polnímu četnictvu jako trest,¹⁵ ale nelze zapomínat, že poptávka po polním četnictvu byla za první světové války velická (např. pro divizní a další vyšší velitelství, přičemž na okupovaném území vznikaly roty a prapory polního četnictva, ba v jednom případě dokonce i pluk polního četnictva), tudíž k jeho utvoření byly využívány kádry ze všech částí monarchie.¹⁶ Rovněž uherské četnictvo vstupovalo do války bez patřičných personálních rezerv.¹⁷

Polní četnictvo se pochopitelně využívalo ke střežení zajatců, na kurýrní a strážní službu, zajišťovalo pořádek a disciplínu v armádě, shromažďovalo zpravodajské údaje a bylo nasazeno na okupovaném území. Během postupu ruské armády do Karpat se muselo uherské četnictvo stáhnout, stejně jako během vstupu rumunských sil do Sedmihradska. V závěru války však polní četnictvo nedokázalo udržet pořádek ve vojsku.¹⁸

Ve výsledku byla během první světové války větší část polního četnictva tvořena převelenými řadovými vojáky,¹⁹ takže mnozí polní četníci ve skutečnosti neměli zkušenosti z policejní prací, ačkoliv polní četnictvo bylo pověřováno udržováním bezpečnosti v Albánii, Černé Hoře, Srbsku a okupovaných částech ruského Polska.²⁰

-
- 12 K činnosti rakouského četnictva za první světové války na frontách i v zázemí viz NEUBAUER, F. *Die Gendarmerie in Österreich 1849 – 1924*. Wien: Steiermärkische Landesdruckerei, 1925, s. 99-206 a HINTERSTOISSER, H. – JUNG, P. *Geschichte der Gendarmerie in Österreich-Ungarn. Adjustierung 1816 – 1918. Einsätze im Felde 1914 – 1918. (Österreichische Militärgeschichte, Sonderband 2000-2)*. Wien: Stöher, 2000, s. 69-147.
 - 13 NEUBAUER, F. *Die Gendarmerie in Österreich 1849 – 1924*. Wien: Steiermärkische Landesdruckerei, 1925, s. 201.
 - 14 HINTERSTOISSER, H. – JUNG, P. *Geschichte der Gendarmerie in Österreich-Ungarn. Adjustierung 1816 – 1918. Einsätze im Felde 1914 – 1918. (Österreichische Militärgeschichte, Sonderband 2000-2)*. Wien: Stöher, 2000, s. 133.
 - 15 Četník a voják. In *Bratrství. List československé milice*, 1921, č. 26, s. 3–4.
 - 16 HINTERSTOISSER, H. – JUNG, P. *Geschichte der Gendarmerie in Österreich-Ungarn. Adjustierung 1816 – 1918. Einsätze im Felde 1914 – 1918. (Österreichische Militärgeschichte, Sonderband 2000-2)*. Wien: Stöher, 2000, s. 56, 122.
 - 17 PARÁDI, József. *A Magyar Királyi Csendőrség – Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881 – 1945*. Budapest: Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 2012, s. 96.
 - 18 PARÁDI, József. *A Magyar Királyi Csendőrség – Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881 – 1945*. Budapest: Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 2012, s. 96-97.
 - 19 GEBHARDT, Helmut. The Gendarmerie of the Habsburg Empire During the First World War. In Campion, Jonas – López, Laurent – Payen, Guillaume (eds.). *European Police Forces and Law Enforcement in the First World War*. Cham: Palgrave Macmillan, 2019, p. 158.
 - 20 GEBHARDT, Helmut. The Gendarmerie of the Habsburg Empire During the First World War. In Campion, Jonas – López, Laurent – Payen, Guillaume (eds.). *European Police Forces and Law Enforcement in the First World War*. Cham: Palgrave Macmillan, 2019, p. 161.

Uniformy c. k. četnictva během první světové války. Zleva doprava: Četník ve válečné oblasti, důstojníci ve válečné oblasti, náhradní četník a pěší polní četník. NEUBAUER, Franz. *Die Gendarmerie in Österreich 1849 – 1924*. Wien : Steiermärkische Landesdruckerei, 1925, S. X.

Jízdní c. k. polní četník. NEUBAUER, Franz. *Die Gendarmerie in Österreich 1849 – 1924*. Wien : Steiermärkische Landesdruckerei, 1925, S. XI.

Na okupovaných územích se četnictvo snažilo nabírat i místní kádry.²¹ Přesto se jednalo o všeobecně respektovaný a výkonný sbor.²²

Instrukce pro polní četnictvo

Paragrafy 5 a 6 zákona o četnictvu z roku 1920, který ostatně navazoval na rakouskou předlohu, zmiňovaly spoluúčast četnictva na některých úkolech odkázaných branné moci; kon-

21 MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír. *Dějiny policie a četnictva. Díl I. Habsburská monarchie (1526 – 1918)*. Praha: Themis, 1997, s. 83-84.

22 HOLDA, Josef. Materiální situace rakousko-uherské armády na sklonku světové války (dokončení). In *Vojenské rozhledy*, 1926, č. 4, s. 190.

krétně šlo o zajištění pomoci četnictva při armádních cvičeních a vysílání mužstva k zajištění bezpečnostních úkolů v rámci válečné moci.

Polní četnictvo se zřizovalo za mobilizace a přidělovalo se jednotlivým vyšším velitelstvím s úkolem vykonávat bezpečnostní úkoly v poli a etapním obvodě (týlu) bojující armády, ale také pomáhat při průzkumu, zajišťování spojení a ubytování.²³ Naopak polní četnictvo nesmělo být využíváno k běžné strážní službě s výjimkou vedení takových hlídek. Dále se pak samozřejmě očekávalo zajištění spolupráce se zemským četnictvem a policejními úřady.

Výběr k polnímu četnictvu a jeho výcvik se měl provádět ještě během míru, např. formou zvláštních kursů, a vybraný personál musel ovládat příslušné předpisy.²⁴ Mužstvo mělo být „*zvlášť inteligentní, spolehlivé, výtečně popsáno [tj. hodnoceno – pozn. D. H.], neúnavně činné a také fyzicky silné. Jízdní polní četnictvo musí býti znalé jízdy koňmo*“ a tato dovednost se očekávala rovněž u důstojníků.²⁵ Štábní důstojníci četnictva si k armádě měli přivést tři vlastní koně, ale mohli také zažádat o vydání koní ze stavu armádního vozatajstva. Ostatní polní četníci (důstojníci i mužstvo) dostávali koně z vojenských zásob spolu s veškerou výstrojí (sedlo apod.). Z řad armády pak získávali důstojníci sluhy a ošetřovatele koní a prostředky k léčení zvířat. Armáda se rovněž starala o zásobování koní a převoz zásob polního četnictva spolu s podkovářskými a jinými službami, včetně poskytování náhradních koní. Rovněž plati-

Příprava c. k. jízdní četnické hlídky v ruské části Polska během první světové války.

NEUBAUER, Franz. *Die Gendarmerie in Österreich 1849 – 1924.*

Wien : Steiermärkische Landesdruckerei, 1925, S. 148.

23 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 3.

24 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 4-5.

25 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 4.

lo, že „polní četnický personál podrží všeobecně výstroj svého kmenového tělesa“, ale polní četnictvo (mužstvo i důstojnictvo) mělo být k rozpoznání od zemského četnictva opatřeno zvláštním označením.²⁶

Při výkonu služby musely být jejich zbraně vždy nabity a pěší polní četnictvo mělo zakročovat výhradně s nasazeným bodákem. Každý polní četník pak musel disponovat zápisníkem, svěracími a spojovacími řetízky (dobová náhrada pout) a lucerničkou.²⁷

Personál přidělený konkrétnímu vyššímu vojenskému velitelství tvořil oddělení polního četnictva. Štábní důstojníci polního četnictva (např. z Hlavního štábu nebo štábu jednotlivých armád) měli vykonávat kontroly podřízených oddělení polního četnictva, dbát na jejich personální doplňování, vystrojování a vyzbrojování. Velitelé jednotlivých oddělení polního četnictva obstarávali výkon služby dle přijatých rozkazů a dohlíželi na využívání personálu s ohledem na jeho vlastnosti a znalosti. Pokud vedli polní četnické oddělení poddůstojníci, měli za povinnost účastnit se výkonu polní četnické služby.²⁸ Všichni velitelé oddělení pak oplývali trestní pravomocí v disciplinárních otázkách.²⁹

Polní četnictvo disponovalo všemi právy a povinnostmi vojenské stráže a požívalo „zvláštní zákonitou ochranu, která vrchnostenským osobám náleží“. Prakticky to znamenalo, že „nikdo je nesmí při výkonu služby rušiti aneb od ní zdržeti a musí se jejím – ve jménu zákona – vydanému vyzvání bezpodmínečně vyhověti“.³⁰ Pokud četník jakoukoliv osobu „při zločinu nebo hrubém přečinu zastihne, má bez ohledu na osobu přistiženého, tohoto zatknouti, za příčinou zjištění skutkové povahy potřebná šetření zahájiti, jména svědků zjistiti a usvědčující důkazy nahromaditi“.³¹

Protože polní četnictvo se mohlo dostat i do boje nebo mohlo být pověřeno zastavením v chaos propadlé jednotky, nepřekvapí, že četniční důstojníci měli „právo usmrcení“ ve smyslu armádních ustanovení.³² Polním četníkům se připomínalo jejich do značné míry výjimečné postavení, a tedy také povinnost svěřené úkoly „svědomitě a rozvážně plniti, nýbrž také při každé příležitosti kázní, vytrvalostí a mužností se vyznamenati“.³³

Osoby s vyšší hodností měly být upozorněny na případný nevhodný postup a vyzvány k nápravě a v případě neúspěchu na ně mělo být podáno udání. Polní četníci nikdy neměli zakročovat proti kompaktním vojenským oddílům vedených důstojníkem, kterého měli upozornit na eventuální přestupky. V případě potřeby mělo následovat hlášení nadřízeným velitelstvím. Dále platilo, že u oddílů bez důstojníka nebo u jednotek nenacházejících se v semknutém tvaru, mohli polní četníci

26 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 6-9, citace s. 6.

27 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. s. 9.

28 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 5.

29 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 6.

30 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 8.

31 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 12.

32 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 8.

33 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 9.

C. k. polní četníci eskortují během první světové války zadrženého vyzvědače.

NEUBAUER, Franz. Die Gendarmerie in Österreich 1849 – 1924.

Wien : Steiermärkische Landesdruckerei, 1925, S. 113.

zakročovat bez omezení.³⁴ Kromě toho neměli polní četníci pasivně čekat na rozkazy, ale aktivně zakročovat i v případech, když se zrovna nenacházeli ve službě.³⁵

K úkolům polních četníků patřila také ochrana civilního obyvatelstva před pleněním, vydíráním a vůbec jakýmkoliv násilím. Zvláštní ochrana se pak týkala osob, které armádě dobrovolně nebo na vyžádání poskytovaly různé služby (např. nákup potravin). Dalším ochranným úkolem bylo zabezpečení armády před vyzvědačstvím, zejména z řad civilního obyvatelstva,³⁶ a proto nesmělo být trpěno potulné obchodování v blízkosti ubytování hlavního velitelství. Osoby zatčené pro podezření z vyzvědačství měly být prohledány a jejich boty a šatstvo rozpáráno, aby se mohly nalézt všechny možné usvědčující důkazy. Zabavení měli být rovněž zachycení poštovní holubi. Civilní osoby pracující u armády musely být opatřeny legitimací.³⁷ Prověřeny měly být osoby nacházející se v místech ubytování a namátkové kontroly a povinnost na vyzvání předložit legitimaci se nevyhnula ani důstojníkům. Vojenský velitel také mohl omezit pohyb civilního obyvatelstva. Polní četnictvo pak mělo vždy dohlédnout na zamezení přístupu všem prostitutkám.³⁸

Polní četnictvo stíhalo dezertéry, řídilo dopravu v místech ubytování, kontrolovalo jakost poskytovaných služeb (např. kvalitu potravin) a zabraňovalo ilegálnímu

34 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 12.

35 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 11.

36 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 14.

37 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 15.

38 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 16.

obchodu.³⁹ Dále mělo chránit komunikace (mosty, železniční koridory, silnice, poštovní a drážní stanice, telefonní a telegrafní zařízení) před poškozením a zjištěné závady ihned hlásit, stejně jako nalezené ztracené předměty a koně. To se dotýkalo též podezření na nakažlivé choroby u lidí a zvířat, která mohla být porážena jen na místech k tomu určených, včetně i zakopání zemřelých zvířat. K zdravotně-hygienickým úkolům patřil dohled nad čistotou veřejných prostor, studní, cisteren a pramenů vody.⁴⁰

Vedle těchto všeobecných úkolů a povinností týkajících se polní armády existovaly ještě zvláštní úkony vykonávané ve prospěch štábů vyšších velitelství. Jednalo se např. o vyhledání vhodných průvodců znalých místního terénu.⁴¹ Samozřejmě, pokud polní četník znal daný region, mohl zastat roli průvodce sám, včetně pomoci při hledání míst vhodných k ubytování. Polní četníci pak také pátrali po osobách, které mohly posloužit jako informátoři a zvědové, popř. sami se mohli ujmout této role. „Tuto důležitou službu musí hleděti co možná nejlépe plniti s vynalézavostí, chytrostí, zmužilostí a vytrvalostí.“⁴² V rámci těchto úkolů se požadovalo, aby polní četníci navazovali kontakty se starosty, lesníky, rybáři, polními hlídači a dělníky, ale také aby se obeznámili s uniformami, výstrojí, výzbrojí, organizací a strukturou protivníka (a nové poznatky hlásit velitelství) a také získali znalost ohledně místních správních úřadů.⁴³

K zvláštním úkolům patřilo zajištění průchodu vozatajstva, ale také ochrana vojenských zásobovačů.⁴⁴ Polní četníci mohli sloužit i jako kurýři. Naopak eskortní úkoly měly být plněny jen ve výjimečných případech u doprovodu trestanců, zajatců nebo jako ochrana kurýrů, peněžních a poštovních zásilek.⁴⁵ Polní četnictvo dále mohlo sloužit k ochraně zabavených archivů, pokladen, telegrafních a poštovních kanceláří.⁴⁶

Z výše uvedených bohatých povinností stojí za povšimnutí, kolik zdravotně-hygienických úkolů spadalo též na bedra polního četnictva, tudíž nepřekvapí, že součástí jeho služební instrukce byla v samém závěru uvedena stať nazvaná „*Douška*“, která se týkala pohřbívání padlých vojáků,⁴⁷ aby četníci mohli dohlédnout i na důstojné pohřbení zahynuvších vojáků.

Rozeptání polního četnictva bylo součástí demobilizace, po níž se jeho příslušníci vraceli ke svému původnímu služebnímu zařazení.⁴⁸ Koně se navraceli armádě, pokud nebyl nařízen jejich prodej, a přidělený vojenský personál (sluhové a ošetřovatelé koní) byl převelen k původním vojenským tělesům.⁴⁹

39 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 17.

40 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 18-19.

41 Tyto osoby mohly být za záměrné škody způsobené armádě potrestány trestem smrti nebo zastřeleny na útěku. *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 19.

42 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 20.

43 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 21.

44 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 21-25.

45 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 25-26.

46 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 27.

47 Zvířecí zdechliny musely být zahrabány odděleně od lidských ostatků. *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 29-30.

48 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 9.

49 *Instrukce pro polní četnictvo*. Bratislava: Bartošek a spol., [1921], s. 10.

Vznik polního četnictva

Československé vojsko nasazené na východě státu⁵⁰ projevilo zájem o zřízení polního četnictva na jaře 1919. V květnu 1919 zjišťovalo vojenské velení, jaké síly by si představoval generál Edmond Charles Adolph Hennocque,⁵¹ velitel východní skupiny československých vojsk, jež v pramenech též vystupuje jako rusínská armáda. Dotaz rozlišoval zemské a polní četnictvo, přičemž se považovalo za samozřejmé, že obě skupiny četníků by byly podřízeny armádnímu velení. Ve výsledku si měl Hennocque určit, kam by se měli vyslati četníci dostavit, včetně toho, s jakou výzbrojí a výstrojí. Zároveň se zkoumalo, zda by mohlo pomoci bratislavské zemské četnické velitelství,⁵² u něž se zprvu předpokládalo, že by dohlíželo na výkon bezpečnostní služby i na území Podkarpatské Rusi. Celkově lze očekávat, že pro službu se hledaly kádry se zkušeností s touto službou ze skončené světové války.

Požadavek na vlastní polní četnictvo byl zcela pochopitelný, neboť v organizaci vojska chyběla součást, která by vykonávala jeho úlohy, resp. která by byla ochotna se této práci zhostit.⁵³ Velení východní skupiny upozornilo, že nemá k dispozici polní četnictvo, pouze vojenskou policii, která se však nacházela jen ve městech, kde navíc vypomáhala civilním bezpečnostním úřadům. Chybějící polní četnictvo způsobovalo velitelství rusínské armády další problémy v tom smyslu, že polní jednotky opakovaně zadržovaly a od linie pryč posílaly civilní osoby jdoucí na polní práce, jež přitom musely překročit demarkační linii. V těchto případech se měly respektovat průchodní lístky vydané staničním velitelstvím.⁵⁴ Existující polní četnictvo by zvládlo řešit tento problém.

Polní četnictvo u východní i západní armádní skupiny vzniklo v létě 1919 na základě domluvy ministerstva vnitra a náčelníka Hlavního štábu generála Maurice Pellého, kdy mělo být pro východní skupinu ke 2. červnu 1919 přiděleno 56 četníků z povolání, 160 četníků na zkoušku a 60 vojáků asistenčního mužstva. Armádní požadavek byl jednoznačný: „*Mužstvo toto, nechť vypraveno jest co nejdříve na místo svého určení,*“ tudíž přidělení muži odešli již 4. června 1919.⁵⁵ Do příchodu četnického důstojníka bylo mužstvo četnictva zřejmě podřízeno vojenské policii.⁵⁶

50 Nejlépe k bojům s Maďary viz JEŽEK, Zdeněk. *Boj o Slovensko v letech 1918 – 1919*. Praha: [Ježek Zdeněk], 1928.

51 K této osobnosti viz FIDLER, Jiří. Francouzští generálové na Slovensku a Podkarpatské Rusi (1919 – 1925). In *Vojenská história*, 2000, č. 3–4, s. 83–84.

52 VÚA – VHA Praha, fond Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb – operační oddělení, kart. 4, sign. 11/1/1/5.

53 Ostatně v květnu 1919 velení rusínské armády nařídilo podřízeným útvarům, aby k němu neposílaly všechny provinilce, neboť často jim nebylo možno nic dokázat, tudíž dodané osoby byly zakrátko propuštěny a štábu a eskortě pouze přibyla zbytečná práce bez jakýchkoliv pozitivních výsledků. VÚA – VHA Praha, fond Boje na Slovensku, kart. 1.

54 VÚA – VHA Praha, fond Boje na Slovensku, kart. 1.

55 VÚA – VHA Praha, fond Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb – operační oddělení, kart. 4, sign. 11/1/1/4.

56 VÚA – VHA Praha, fond Zemské vojenské velitelství Užhorod (dále ZVV Užhorod), kart. 18, Kronika, fol. 67.

Od 4. června byl přidělen skupině generála Hennocquea jako velitel polního četnictva pro východní Slovensko a Podkarpatskou Rus okresní inspektor II. třídy Tomáš Švojgr (15. října 1880 – 26. března 1937), jenž svoji vojenskou kariéru započal u c. a k. pěšího pluku č. 11 a po ukončení prezenční služby jako četař přešel k četnictvu 22. října 1905.⁵⁷

Ve své funkci se Švojgr nedostal přímo do boje, nicméně většinou představených byl vnímán jako „zdatný důstojník výkonný“, přičemž jej charakterizovali jako muže „ctížádostivé povahy, velmi dobrých schopností“ a podle jejich názoru byl „velmi pilný, úplně spolehlivý, výborný instruktor, vůči představeným dle služebního řádu, [ke] stejně postaveným sdílný, [k] podřízeným velmi vlídný, [vůči] obyvatelstvu velmi taktí“. To jej kvalifikovalo jako důstojníka schopného samostatného velení, přičemž byl hodnocen i jako „velmi způsobilý“ pro výchovu, vedení a posouzení podřízených. Nicméně služba na Podkarpatské Rusi, ač byla v rámci budování útvaru jistě intenzivní a náročná, neznamenal, že by v této části trvale zakotvil. Na Podkarpatské Rusi zůstal do 1. listopadu 1920, kdy přešel na post okresního četnického velitele v Domažlicích. Zde v rámci služby utrpěl několik úrazů (např. během lyžařského výcviku). Krátce na to, od 1. dubna 1924, odešel do výslužby.⁵⁸

Švojgrovo velitelství polního četnictva nejprve sídlilo ve Spišské Nové Vsi (6. června – 6. července 1919), posléze v Košicích⁵⁹ (7. července – 24. září 1919), Mukachevu (24. září – 1. října 1919) a nakonec v Užhorodě⁶⁰ (od 1. října 1919).⁶¹

57 VÚA – VHA Praha, sbírka Kmenové listy vojenských osob a sbírka Kvalifikační listiny vojenských osob – Tomáš Švojgr.

58 NA Praha, fond Ministerstvo vnitra I. – stará registratura (MV-SR), kart. 6136, sign. 13/129/15, manipulační období 1936 – 1940; fond Generální velitel četnictva (GVČ), kart. 171; *Věstník četnictva státu československého*, 25. 2. 1924, č. 3, s. 13 hovoří o 1. 3. 1924. Do té doby ještě zažil problém s pozdržením povýšení do hodnosti kapitána, neboť jeho jméno bylo spojováno s jedním trestním případem, ale jak se prokázalo, nešlo o Švojgra, ale strážmistra Adolfa Havránka, jenž byl viněn z porušení subordinační povinnosti ve službě a zpronevěru... NA Praha, fond Ministerstvo vnitra I. – prezídium (PMV), kart. 61b, sign. IV/Č/12. Po odchodu od četnictva se uplatnil v domažlické samosprávě a spolkové činnosti, zejména Sokole. Četnictvo si připomínalo v souvislosti s jeho skolem, že se zasloužil o klidný průběh 28. 10. 1918 a že nebyl zadobře s vedením četnictva. Kapitán Švojgr zemřel. In *Četnické listy*, 1937, č. 9, s. 74-75.

59 V Košicích nastala po odchodu Švojgrova velitelství až komická situace, kdy si 3. divize uvědomila až v listopadu 1919, že polní četnictvo bylo převedeno (údajně počátkem listopadu) do Užhorodu. Tehdy patrně odešli poslední polní četníci přesunutého velitelství polního četnictva. Divize proto konstatovala, že by pro své potřeby potřebovala 30 polních četníků. Vojenský historický archiv (VHA) Bratislava, fond Zemské vojenské velitelství (fond ZVV Bratislava), kart. 36, čj. 10312. Její požadavek se podařilo uspokojit přesunem polních četníků od 2. divize, která jich měla k dispozici 163. VHA Bratislava, fond ZVV Bratislava, kart. 36, čj. 10428.

60 Adresa: Drugetovo náměstí 16. VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 18, Kronika, fol. 170.

61 VHA Bratislava, fond ZVV Bratislava, kart. 36, čj. 10312.

*Příjezd francouzských důstojníků do Košic 7. července 1919.
Muzeum Policie České republiky.*

Zatímco podřízenost polního četnictva velitelství východní armádní skupiny armádnímu velení byla samozřejmou věcí, určité nejasnosti panovaly ohledně podřízenosti zemského četnictva. V průběhu září 1919 se proto precizovaly otázky kolem vojenské diktatury vyhlášené v polovině roku 1919 z důvodu složitosti místní situace a jejímu vztahu k četnictvu, přičemž ministerstvo národní obrany v polovině září vyjádřilo domněnku, že četnictvo je povinováno uposlechnout veškeré rozkazy vojenských velitelů.⁶² Referent polního četnictva u východní armády, jenž měl k praxi přeci jen blíže, ve stejné době připomněl, že „teritoriální četnictvo“, kterým měl na mysli zemské četnictvo, podléhá v zápolí příslušnému referentu pro vnitřní záležitosti ministerstva pro správu Slovenska, resp. od září 1919 budované Civilní správě Podkarpatské Rusi, pod které spadala i podkarpatoruská území až do 4. prosince 1919, kdy vzniklo v Užhorodě *Četnické velitelství pro Podkarpatskou Rus* s působností klasického zemského četnického velitelství. Důvod, proč nevzniklo ihned klasické zemské četnické velitelství, byl prostý: Nebylo zřejmé, jak bude realizována podkarpatoruská autonomie.⁶³

Naopak v případě nutné výpomoci četnictva armádním jednotkám se měl příslušný vojenský velitel obrátit na županský úřad a v akutním případě na příslušné-

62 VÚA – VHA Praha, fond Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb – operační oddělení, kart. 4, sign. 11/1/1/7.

63 NA Praha, fond GVC, kart. 48, čj. 2206/1919 a VÚA – VHA, fond ZVV Užhorod, kart. 5, čj. 3547.

ho četnického velitele. V tom byl rozdíl mezi polním a zemským četnictvem: Zatímco polní četnictvo bylo vojenským polním velitelům podřízeno přímo, tak vůči zemskému četnictvu museli vojenští velitelé vystupovat prostřednictvím civilních úřadů a přímo jej mohli kontaktovat jen v případě nebezpečí z prodlení.⁶⁴

O požitcích polního četnictva sice rozhodovalo ministerstvo národní obrany, ale ministerstvo vnitra o těchto rozhodnutích informovalo, protože např. jen definitivní četníci povolání k polnímu četnictvu měli nárok na vyšší zvláštní cestovní příplatek.⁶⁵ Jelikož armádě činilo občas problémy rozlišit mezi jemu podřízeným polním a mimo stojícím zemským četnictvem, muselo být připomenuto, že o polní četnictvo se armáda stará jako o vlastní útvary.⁶⁶ Kompetenční škorpení nebylo ničím výjimečným, a i centrální úřady státu měly problém pochopit vojenskou diktaturu, která nebyla příliš jasná ani francouzskému generálovi.⁶⁷

Zcela se nepodařilo rozklíčovat velicí strukturu polního četnictva, která se patrně v průběhu času vyvíjela, přičemž u níže uvedeného zjištěného přehledu nelze opominut skutečnost, že i názvy velitelství prodělávaly proměny. Ve velení polního četnictva se ještě nacházel rytmistr Vojtěch Schwarz, jenž působil jako referent a velitel polního četnictva pro východní Slovensko a pro Podkarpatskou Rus,⁶⁸ resp. na počátku října 1919 Schwarz zůstal v Košicích u etapního velitelství. Do Užhorodu odjel Švojgr, který u skupiny převzal četnický referát a působil zde jako ubytovatel Hennocqueovy skupiny.⁶⁹ Organizační a velitelství struktura ovšem procházela řadou proměn. Hennocqueovi pak Schwarz posílal některé zprávy, např. o vyšetřování údajné úplatnosti československých důstojníků na hranicích.⁷⁰ Nicméně od 6. listopadu 1919 Schwarz působil jako referent polního četnictva při armádním velitelství pro Karpatoruské krajiny, zatímco Švojgr zůstal velitelem polního četnického oddílu při armádním velitelství⁷¹ a působil od 20. listopadu 1919 jako velitel polního četnictva u Vrchního velitelství pro Karpatskou Rus,⁷² resp. byl přímo označen za velitele polního četnictva u podkarpatoruského vojenského velitelství, v neutrálním pásmu a v oblasti 10. divize.⁷³ Z této pozice mu podléhalo 78 polních četníků nacházejících se přímo na podkarpatoruském území.⁷⁴ Švojgr pak vystupoval jako velitel polního četnictva pro východní Slovensko a Karpatskou Rus a ze své

64 VÚA – VHA, fond Boje na Slovensku, kart. 1.

65 *Věstník četnictva státu československého*, 10. 5. 1920, č. 6, výnos č. 10.

66 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, Rozkaz č. 51 z 21. 7. 1920.

67 HUBENÝ, David. Politika meziválečných československých vlád k Podkarpatské Rusi. In TÓTH, Andrej – NOVOTNÝ, Lukáš – STEHLÍK, Michal. *Národnostní menšiny v Československu 1918 – 1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta: Togga, 2012, s. 147-148.

68 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 2, čj. 5476.

69 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 3, čj. 2240P.

70 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 4, čj. 2905. Ovšem někdy pašeráci narazili, neboť hlídka se nenechala uplatit. VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 4, čj. 3030 a kart. 10, čj. 1457.

71 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 4, čj. 2948.

72 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 4, čj. 3066.

73 VHA Bratislava, fond ZVV Bratislava, kart. 36, čj. 10351.

74 VHA Bratislava, fond ZVV Bratislava, kart. 36, čj. 10439.

Dislokace polního četnictva v Karpatoruské krajině k 9. říjnu 1919 zahrnující též část území východního Slovenska a Podkarpatské Rusi				
Místo		Pojmenování velitelství nebo stanice	Stav	Poznámka
Užhorod (Ужгород, dnes Ukrajina)		Velitelství polního četnictva Karpatoruské krajiny	1	Dále přiděleno oddělení vojenské policie v síle 33 mužů
Užhorod*		Oddíl polního četnictva při vrchním velitelství Karpatoruské krajiny	38	
Mukačevo (Мукачево, dnes Ukrajina)		Oddíl polního četnictva 19. pěší brigády	6	Těmto stanicím se přidělovali také vojáci v blízkosti dislokovaných útvarů
Úsek Velký Kazmír se stanicemi	Kolbaš (dnes Brezina)	Přehlížecká četnická stanice v neutrálním pásmu	4	
	Velký Kazmír (dnes Kazmír)	Velitelství přehlížeckého četnického úseku v neutrálním pásmu	5	
Úsek Nové Mesto pod Šiatorom se stanicemi	Legina (správně Legiňa, dnes Luhyňa) – Michaľany, nádraží	Přehlížecká stanice četnická v neutrálním pásmu	5	
	Čergov (nepodařilo se určit)	Přehlížecká stanice četnická v neutrálním pásmu	3	
	Nové Mesto pod Šiatorom (dnes Sátoraljaújhely, Maďarsko)	Velitelství přehlížeckého četnického úseku v neutrálním pásmu	11	
	Bodrog – Szerdahely (správně Bodrogszerdahely, dnes Streda nad Bodrogom)	Přehlížecká četnická stanice v neutrálním pásmu	4	
	Velký Kevežd (správně Velký Kevežd, dnes Velký Kamenec)	Přehlížecká četnická stanice v neutrálním pásmu	4	
Úsek Čop se stanicemi	Velký Geres (dnes Velký Horeš)	Přehlížecká četnická stanice v neutrálním pásmu	3	
	Perbenyik (dnes Pribeník)	Přehlížecká četnická stanice v neutrálním pásmu	5	
	Velké Parkány (patrně správně dnes Velké Trakany)	Přehlížecká četnická stanice v neutrálním pásmu	4	
	Čop (Чоп, dnes Ukrajina)	Velitelství přehlížeckého četnického úseku v neutrálním pásmu	8	
	Eszeny (dnes Есень, dnes Ukrajina)	Přehlížecká četnická stanice v neutrálním pásmu	4	

Úsek Barabas se stanicemi a hlídkami	Barabas (Barabás, Maďarsko)	Velitelství přehlížečího četnického úseku	3	Těmto stanicím bylo přidělováno též mužstvo vojenské policie a příslušníci 7. čs. domobraneckého praporu z Itálie, tudíž stav stanic byl ve skutečnosti 5 až 7 mužů
	Kis Lonya (dnes Lónya, Maďarsko)	Přehlížečí četnické stanice	2	
	Matyus (dnes Mátyus, Maďarsko)		2	
	Tisza Kerecsén (dnes Tizsakerecseny, Maďarsko)		2	
	Tisza Adony (dnes Tiszaadony, Maďarsko)		2	
	Tisza Szalka (dnes Tiszaszalka, Maďarsko)		2	
	Ugornya (dnes Gergelyugornya, Maďarsko)		2	
	Jánit (nepodařilo se určit)		2	
	Gulacs (dnes Gulács, Maďarsko)		2	
	Tivadar (Maďarsko)		2	
	Mező Tarpa (nepodařilo se určit)		2	
	Badalo (dnes Бадалово, Ukrajina)		2	
	Bereg Suzány (patrně Beregsurány, Maďarsko)		2	
	Tölkös (nepodařilo se určit)		2	
Celkem			134	četníků

Sestaveno dle: VÚA – VHA Praha, fond Boje na Slovensku, kart. 3.

- * Polní četnictvo a oddíl vojenské policie při velitelství východní skupiny vykonávalo službu na nádraží, na železniční dráze, silnicích a v městě Užhorod. S těmito silami se počítalo jako se zálohou pro obsazení zbytku Podkarpatské Rusi.

pozice mohl např. zřizovat různé inspektoráty k dohledu nad činností podřízených stanic polního četnictva.⁷⁵ Vzájemné postavení obou důstojníků zřejmě nebylo zcela jasné, neboť ještě 20. listopadu 1920 bylo určeno, že velitelem polního četnictva je

⁷⁵ VHA Bratislava, fond ZVV Bratislava, kart. 36, čj. 10681.

Švojgr, zatímco Schwarz zůstával referentem velitele polního četnictva pro východní Slovensko a Karpatskou Rus.⁷⁶

Švojgr byl po přibytí na místo postaven před klasický problém téměř všech velitelů, totiž že ke zvládnutí všech nařízených úloh se mu nedostávalo dostatečného počtu sil. Proto koncem června 1919 východní skupina sdělovala, že „jelikož se dá očekávat, že četnické oddíly vykonávající nyní bezpečnostní službu podél košicko-bohumínské trati a prohlídky lesů a vesnic, budou v nejbližší době dosazeny na svá určená místa před nynější bitevní čáru, prosí se o přidělení 50 starých spolehlivých polních četníků“ pod velením důstojníka a tato posila měla být rozdělena tak, že by 30 četníků zamířilo do Spišské Nové Vsi a zbývajících 20 k nádražní službě. Naneštěstí se východní skupina dozvěděla, že „vyslání dalších starších četníků na Slovensko [je] nemožné“.⁷⁷ V době poválečného rozvratu byly stavy spolehlivých kádrů přirozeně zcela neuspokojivě nízké.

Vztahy s Rumuny

Polní četníci zajišťovali rozhraní styku s rumunskou armádou,⁷⁸ která dočasně obsadila východní část Podkarpatské Rusi. Rumunské vojsko sice mělo statut spojenecké armády, ale vzájemné vztahy na místě rozhodně nebyly zcela harmonické. Polní četníci tak zabavovali pašované a falšované peníze, pozorovali a hlásili okrádání cestujících příslušníky rumunské armády o peníze a lepší kusy oblečení, které měli cestující na sobě. V případě žádostí o potvrzení na odebrané věci následovalo bití oloupených civilistů od rumunských stráží. Obyvatelstvo nerozlišovalo jednotlivé armády a obecně se obávalo osob v uniformě (ostatně chodily stíznosti i na československou stranu kvůli osobním prohlídkám, proto se pro ni hledali českoslovenští „důstojníci a poddůstojníci s dobrým chováním, kteří by prováděli sebepřísnější prohlídky s větším taktem než dosud“). Rumuni také bránili zemědělcům z československé části obdělávat své polnosti v jimi kontrolované části. Rumunské hlídky ani nerespektovaly platné doklady pro překročení linie a vymýšlely si různé nové požadavky a svévolné rekvizice byly opakovaným zjevem.⁷⁹ Zpráva pražského ministerstva vnitra z 1. prosince 1919 mnohé vysvětlovala, když na adresu prostých rumunských vojáků uváděla:

„Službu svojí vůbec neznají a snad ani nemohou zastávat, poněvadž celý den zabývají se rekvizicemi, krádeží [!] atd. Místní obyvatelé si stěžují na špatné zacházení se [...] stran rumunských úřadů, vojínů i důstojníků.“

Tak např. po linii Jakobeny⁸⁰ [–] Černovice⁸¹ jsou náčelníky stráží důstojníci Rumuni, kteří co den přijdou do vesnice, rekvirují vše, co se má obléci, dále obilí, máslo, vejce atd., pak to prodávají ve velkém židům [!]. Na hranicích jsou většinou bukovinští vojáci bývalého

76 VHA Bratislava, fond ZVV Bratislava, kart. 37, čj. 10812.

77 VÚA – VHA Praha, fond Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb – operační oddělení, kart. 4, sign. 11/1/1/6.

78 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 14, čj. 3437.

79 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 3, čj. 2093P; kart. 4, čj. 2400, 2403, 2409; kart. 10, čj. 1498.

80 Dnes Iacobeni, Rumunsko.

81 Dnes Чернівці, Ukrajina.

41. bukovinského pluku. Žold snad nedostali za 8 měsíců. Není tedy divu, co provádí. Zato rumunští důstojníci výborně si žijí.“⁸²

Polní četníci proto bránili pronikání jednotlivých rumunských (ale samozřejmě i maďarských) vojáků na československé území⁸³ a vůbec nechyběly různé pohraniční incidenty s opilými příslušníky rumunské branné moci.⁸⁴ Rozhraní mezi armádami bylo vítaným rejdištěm různých kriminálníků, tudíž obce bez jakékoliv ochrany zřizovaly vlastní stráž, přičemž došlo i na využití bývalých uherských četníků; v takovýchto případech však zachovávala československá správa klid, protože šlo jen o lokální bezpečnostní ochranu.⁸⁵

O tom, že situace ve vztahu k Rumunům byla velmi neurovnaná, svědčí vzpomínka, kterou sepsal bývalý polní četník František Hůlek v roce 1938, který vzpomínal na jaro 1920 a přebírání území Podkarpatské Rusi, které do té doby okupovala rumunská armáda:

„Předávání dělo se velmi primitivně, neboť vojenských map bylo velmi málo, a tak četníci činili si pouze náčrtky svého nového úseku, a to ještě velmi nedostatečně, neboť na podrobné propracování nebylo času. Rozkaz generálem Hennocquem vydaný byl vždy ve francouzské řeči, český překlad býval nedostatečný, a tak velitel těchto nových stanic se pouze dozvěděl, že demarkační čáru tvoří buď kóta xx nebo říčka A.“

To se stalo i v případě obce Veliká Kopaňa u Sevluš, kde hranici měl tvořit potok vtékající do blízké Tisy. Na mostě přes říčku rumunská armáda vybudovala zábrany pro pěší i vozy. Četníci zabrali v obci jednu místnost pro své potřeby a velitel stanice se spolu se Švojgrem vydal s povozem do Velkého Sevluš pro zásoby na 10 dní. Při zpáteční cestě potkal židovského občana, který mu vyděšeně německy sdělil, že „rumunské vojsko obsadilo znovu obec Vell[i]kou Kopaňu, rekviruje dobytek, páše krádeže a zanechaný četník je prý uzavřen v domě a hlídán se zbraní. Situace byla tedy velmi nepěkná“, což vedlo vracejícího velitele k urychlení cesty, ale hlavně energickému zákroku:

„Když dojel k závorám, které rumunské vojsko udělalo daleko před obcí, přinutil si otevření odjištěnou karabinou a došlo ku vyjednávání pomocí němčiny a rumunštiny. Tlumočníka dělal povozník – žid [!]. Přitom zjištěno, že rozkaz rumunský uvádí, že obec Vell[i]ká Kopaňa zůstává zatím pro rumunské vojsko, rozkaz český mluvil o opaku.“

Dík strážmistrovské hodnosti, stříbrného prýmku na červeném podkladě a tím domnění, že jde o důstojníka, dále že šlo o rumunské vojsko, se kterým se velitel stanice již jednou při přebírání území setkal, způsobilo, že vedoucí poddůstojník rumunského vojska, ač nerad, stáhl své hlídky do obce a u závor zůstali pouze dva vojáci. Bylo mu rovněž dáno na srozuměnou, že rekvizice ani krádeže nesmí dovoliti, a to až do rozhodnutí představených a pak okamžitě odvolati hlídky od internovaného četníka.“

Po vyplnění těchto požadavků se velitel stanice polního četnictva vydal do Sevluš, aby věc prozkoumal. Tamní velitel, podplukovník Ladislav Forbelský, postup schválil „a nabádal k rozvaze, aby nedošlo k násilí ze strany československé. Velmi se rozčílil, když shlédl náčrtek“ úseku a za pomoci původního francouzského textu a mapy byla přezkoumána situace, která potvrdila, že obec patří Československu. Nato byl

82 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 523.

83 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 217; kart. 9, čj. 649.

84 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 469.

85 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 513.

velitel stanice polního četnictva vyslán zpět s 13 vojáky, aby diplomaticky vyřešil celou událost.

„As za týden, plný napětí, když československý četník stál hlídku na můstku potoka a domnělé demarkační čáry, přišlo k mostu as 100 rumunských vojáků vedených důstojníkem, zastavili se u hranic a nabili zbraně.

Případ byl hlášen veliteli stanice, který se ihned dostavil na místo a tam od přítomného rumunského důstojníka, s kterým se již od dřívějších dob dobře znal, zvěděl, že rumunské vojsko omylem obsadilo obec Vellikou Kopaňu, že jde hlídku stáhnouti a hranice přesně označiti.“⁸⁶

Ačkoliv problémy s rumunskou armádou byly nepříjemné, hlavním cílem sledování byli Maďaři, ale také vztahy Rumunů a Maďarů.⁸⁷

Pestré úkoly

Polní četnictvo, ale i další armádní útvary, se podílelo na zastavení dovozu bankovek ztrácejících na území republiky platnost a pomáhalo samozřejmě zahradit přechod po dobu výměny peněz.⁸⁸ Problémy byly i s dodáváním rozkazů, které docházely leckdy i o osm až devět týdnů po jejich vydání...⁸⁹ Starost na začátku podzimu 1919 vyvolávala skutečnost, že mnohé domácnosti byly vyzdobeny obrazy bývalé císařské rodiny, padaly dotazy na excísařovy aktivity a objevovaly se i obavy z další války s Budapeští,⁹⁰ popř. se sledovaly osoby podezřelé z protičeskoslovenského působení,⁹¹ ale monitorovaly se též diskutabilní styky příslušníků vlastní armády s pochybnými osobami.⁹² Nechyběly ani zákroky proti opilým civilistům se zbraní.⁹³ V prosinci 1919 probíhaly rovněž úpravy postavení četnictva vůči Maďarsku v podobě stažení předsunutých stanovišť z maďarského území a předání zajišťování bezpečnosti maďarským úřadům.⁹⁴

Určité problémy pak dělaly zločiny páchané zpoza hranic působnosti polního četnictva, kdy nebylo možno pachatele pronásledovat, přičemž nemuselo jít ani o Maďary aktuálně ovládané území, jako např. v případě Sátoraljaújhely,⁹⁵ kde byla sice československá posádka, ale polní četníci tam nesměli a neuspěl jejich prvotní pokus o povolení vstupu.⁹⁶ Tento návrh byl zřejmě nakonec schválen, neboť tamní polní četníci si najali sedmadvacetiletou Annu Rybovou, dceru mlynáře, aby obstarávala prohlídky zadržených žen. Tuto praxi chtěl Švojgr rozšířit, zejména v souvislosti s návrhem, aby polní četnictvo mohlo vykonávat kontroly dokladů

86 NA Praha, fond Zemské četnické velitelství Praha (ZČV), kart. 1041.

87 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 5, čj. 3654.

88 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 3, čj. 2158P a 2291P; kart. 8, čj. 221.

89 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 4, čj. 2637.

90 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 3, čj. 2170P.

91 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 4, čj. 2865.

92 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 5, čj. 3606.

93 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 5, čj. 3698.

94 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 5, čj. 3526 a 3535.

95 Sátoraljaújhely se v pramenech většinou vyskytuje pod názvem Nové Mesto pod Šiatorom a jeho zkomoleninách.

96 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 3, čj. 2445 a kart. 5, čj. 3677.

i na železničních stanicích a v jedoucích vlacích, kde by mohlo zároveň podporovat vojenské hlídky a příslušníky finanční stráže. Návrh byl opět schválen a od poloviny ledna 1920 bylo přikročeno k jeho realizaci.⁹⁷

Příslušníci čs. strážní jednotky na hraničním přechodu Slovenské Nové Město – Nové Mesto pod Šiatorom/Sátorajújhely na snímku z roku 1919.

Na horním snímku (VIII. 1025) z levé strany: První dva muži jsou snad vojenští vysloužilci nebo ruští legionáři; třetí muž je zaměstnanec drah; další muž může být vysloužilcem či ruským legionářem; muž uprostřed v tmavém saku a kepi je snad obecní strážník, obecní sluha nebo vysloužilce; muž po jeho levici může být vysloužilce či civilista; následuje francouzský legionář s baretem; dále nejspíše voják; za ženou

97 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 5, čj. 3805.

následují tři četníci (granáty na límcových výložkách) a v pozadí za nimi stojí voják v přilbě vz. 1916; pak následuje pravděpodobně příslušník finanční stráže; vedle něj četník (viditelné granáty na límcových výložkách); za četníkem stojí pravděpodobně ruský legionář a blíže u zábradlí s cigaretou a karabinou Mannlicher vz. 95 stojí příslušník finanční stráže (na výložce nezřetelné F).

Dolní snímek (VIII. 1026) z levé strany: První muž by mohl být voják; druhý muž je četník (granáty na výložkách); v pozadí muž stojící bokem s nízkou kepi by mohl být celník; další muž, který je vyzbrojen karabinou Mannlicher vz. 95, vypadá na příslušníka finanční stráže; muž vedle s cigaretou by mohl být taktéž příslušník finanční stráže; následuje stojící voják v přilbě vz. 1916 a vedle něj stojí civilista; následuje opět voják v přilbě vz. 1916 s puškou; zaměstnanec pošty (označení na čepici) a vedle něj v baretu nejspíše francouzský legionář. Východoslovenské muzeum v Košicích, sign. VIII.1925 a VIII.1026.

Je zajímavé, že bratislavské zemské vojenské velitelství přikázalo svým polním četníkům, že v některých případech musí maďarské četníky doprovázet po celou dobu jejich pobytu na československém území,⁹⁸ z čehož lze usuzovat, že se tolerovaly některé případy, kdy maďarští četníci vstoupili na československou půdu. Lze očekávat, že podobný přístup v některých případech si osvojovaly i československé úřady na Podkarpatské Rusi.

K poněkud svérázným úkolům patřilo hledání ruských válečných zajatců, kteří po skončení války odcházeli z Německa a vstupovali na území republiky.⁹⁹ Permanentní starost byla s řídce zajištěnou ostrahou hranice a obtížně se hledaly síly k zabezpečení dalších území, i když v říjnu 1919 existovala jistá záloha v Užhorodě posílená právě pohraničními hlídkami, která byla odeslána do Iršavy k plnění úkolů ve prospěch 20. brigády.¹⁰⁰ Zde polní četnictvo hlásilo několik domů zamořených neštovicemi, přičemž došlo k očkování osmi příslušníků a jejich desetidenní karanténě.¹⁰¹ Později se část četníků z Iršavy navrátila do Užhorodu, kde byla snaha udržovat určitou stálou zálohu,¹⁰² která pomáhala zemskému četnictvu při některých zákrocích, jako např. při rvačce mezi omladinou v Domanincích.¹⁰³

Pochopitelně se neosvědčili všichni příslušníci polního četnictva,¹⁰⁴ popř. se stali přímo stíhanými osobami, např. strážmistr polního četnictva Emil Plešák nastoupil službu u polního četnictva 9. prosince 1919 a koncem měsíce ukradl téměř 12.000 korun na výplatu svých druhů. O dva měsíce později jej v Praze zatkla policie. Součástí trestu vyneseného pražským divizním soudem bylo propuštění od sboru. Nebyl to pochopitelně jediný případ a Švojgr proto naléhal, aby mu zemská velitelství posílala pouze kvalitní síly, u nichž byla důstojníkům známa jejich spolehlivost, i s jejich charakteristikou, jakož i okamžité odeslání náhradníka za kteréhokoliv zběhlého

98 VHA Bratislava, fond ZVV Bratislava, kart. 36, čj. 10311.

99 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 232.

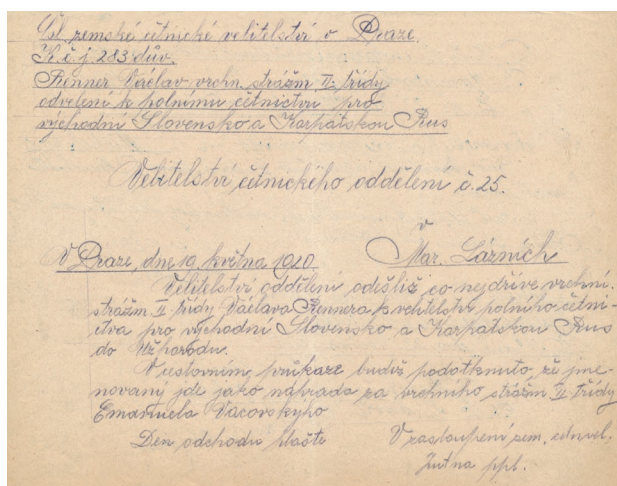
100 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 4, čj. 2638.

101 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 4, čj. 3151.

102 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 5, čj. 3739.

103 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 10, čj. 1499.

104 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 4, čj. 2919 a 2920.

Odeslání vrchního strážmistra II. třídy
Václava Rennera k východní skupině v náhradě
za vrchního strážmistra II. třídy Emanuela Vacovského.
Soukromí sbírka Michala Dlouhého, složka
Václav Renner.

příslušníka, aby polní četnictvo mohlo plnit své úkoly.¹⁰⁵

Na hranicích přitom docházelo k mnoha případům vyhrožování násilným obsazením či pokusům o vnucení své vůle slabým silám polního četnictva,¹⁰⁶ např. v polovině března 1920 byl zaznamenán pokus ovládnout obec Szalóka,¹⁰⁷ resp. výhrůžkami a demonstrací síly zastrašit a k odchodu přimět československé orgány dáním lhůty. Polní četníci však nereagovali a vyčkali na příchod posil. Obec tedy byla uchována pro Československo, ačkoliv postup četníků byl v některých momentech podroben kritice.¹⁰⁸ Jindy byly

k zastrašování využívány různé dopisy,¹⁰⁹ anebo vzkazy přes místní obyvatelstvo.¹¹⁰

Pašování (potravin, tabáku) a překračování hranic (pašeráky, zločinci, agitátory maďarskými i komunistickými), včetně občasných výstřelů po hlídkách (polních četníků či vojáků) nebo jejich napadení pašeráky a ostřelování maďarskými bezpečnostními složkami, jakož i kontroly pochybných dokladů, byly běžným jevem,¹¹¹ ovšem někdy došlo i na výstřely z vlastní strany, např. při pronásledování pytláků.¹¹² V řadách polního četnictva došlo v důsledku neopatrného zacházení se služební zbraní k úmrtí.¹¹³

Polní četnictvo si občas z praktických důvodů přisvojovalo i další práva a povinnosti, včetně kontroly aktivit starostů a jimi vydaných dokladů pro přeshraniční styk.¹¹⁴ Dostávalo se přitom i do kompetenčních sporů s armádními důstojníky.¹¹⁵

105 KŘÍŽEK, Filip. *Kriminalita četnictva v Praze a okolí v letech 1918 – 1921*. (Bakalářská práce). Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016, s. 40-45; NA Praha, fond ZČV, kart. 1260, sign. T42/20; kart. 299, čj. 368/1920.

106 Např. VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 4, čj. 2659.

107 Dnes Соловка, Ukrajina.

108 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 10, čj. 1043.

109 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 10, čj. 1344.

110 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 12, čj. 2078.

111 Např. VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 4, čj. 2663; kart. 8, čj. 122, 124, 216, 234, 337, 420, 480; kart. 9, čj. 581, 615, 736, 819, 947; kart. 10, čj. 1033, 1154, 1215, 1333, 1358, 1398, 1495; kart. 11, čj. 1833; kart. 12, čj. 1967, 2004, 3073.

112 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 213.

113 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 12, čj. 2058.

114 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 4, čj. 2867.

115 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 582, 644.

Polní četnictvo evidovalo rovněž příchody cizinců,¹¹⁶ včetně podkarpatoruských krajanů z USA,¹¹⁷ osob podezřelých z agitace,¹¹⁸ zadržovalo podezřelou poštu¹¹⁹ a zabráňovalo pokusům dopravovat poštu bez kontroly ze strany úřadů,¹²⁰ ale třeba také koordinovalo zásilkovou přepravu na hranicích.¹²¹ V polovině prosince 1919 bylo pozorováno, že pašování ochablo díky přísnější kontrole hranic, ač i tak Švojgr bědoval nad slabým stavem posádek jednotlivých stanovišť.¹²² Jindy polní četnictvo, jako např. v Trebišově, upozorňovalo na místa vhodná pro zahájení pašování a případně též špionáže,¹²³ popř. na místa umožňující obecně snadný a rychlý přechod.¹²⁴

Součástí služebních povinností bylo sledovat události v Maďarsku, hlásit změny v ostraze hranic, v sestavě maďarské armády a četnictva, pozorovat vývoj nálad obyvatelstva (cizího i vlastního), dále např. řešilo lichvu, stížnosti obyvatelstva na židovské obchodníky, kteří v pátek večer zavřeli a ani v sobotu neprodávali, což ale bylo pochopitelné kvůli šábesu. Švojgr pak hrdě na konci roku 1919 hlásil, že Rusíni a Slováci si polního četnictva váží a respektují jej kvůli zavedení pořádku, zatímco Rumunům nevěří vůbec. Velmi nespokojení prý byli již zmínění židovští obchodníci, protože nemohli volně pašovat. Polní četnictvo rovněž pomáhalo s hašením požárů a jejich vyšetřováním, zemskému četnictvu předávalo některé zadržené osoby a pochopitelně i vyšetřovalo vojáky, např. příslušníky neslavně proslulého čs. pěšího pluku č. 66 pro účast na loupežném přepadení či příslušníky čs. pěšího pluku č. 28 pro okradení kontrolované osoby, popř. krádeže peněz na velitelství.¹²⁵

Vyšetření některých případů dávalo za pravdu tvrzení seriálového komisaře Antoine Navarra, který prohlásil, že „*všichni zločinci jsou idioti*“. Večer 19. února 1920 přepadla skupinka mužů obchodníka Davida Rotha na silnici mezi Mukačevem a Užhorodem a okradla jej o 12–13.000 korun. Případ vyšetřovalo společně polní a zemské četnictvo, přičemž záhy bylo zřejmé, že zločin byl spáchán českými vojáky. Ráno 20. února našli vyšetřovatelé na místě činu pozoruhodnou stopu: „*jeden z pachatelů [tam] vykonal [velkou] potřebu, k čemuž upotřebil dopis s adresou*“. Ihned bylo zahájeno pátrání podle této indicie a četníci si nechali v posádce vyvolat adresáta a jeho kumpány, které oloupený a zbitý Roth ihned poznal. Podezřelí byli na místě zadrženi a předáni vojenské justici.¹²⁶

116 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 463.

117 Např. VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 617; kart. 10, čj. 1064, 1358; kart. 11, čj. 1833; kart. 12, čj. 1967, 3073.

118 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 512.

119 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 487.

120 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 11, čj. 1846.

121 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 10, čj. 1160.

122 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 5, čj. 3516.

123 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 12, čj. 2022.

124 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 11, čj. 1536.

125 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 5, čj. 3586 a 3729, kart. 8, čj. 21, 337, 438, kart. 9, čj. 648; kart. 10, čj. 1080.

126 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 682. S ohledem na nedochovanost spisů vojenské justice z Podkarpatské Rusi se nemůžeme poučit, jak byl takový pozoruhodný důkazní materiál uchováván v soudním spise, následně v archivu a (pro badatele a pracovníky studoven naštěstí) jak by byl předkládán ve studovně.

*Českoslovenští dělostřelci u Sabinova v červnu 1919.
Muzeum Policie České republiky.*

Polní četnictvo patřilo k bezpečnostním složkám zapojeným do vyřešení katastrofální bezpečnostní situace v Mukačevu, které svojí velikostí a hospodářskou silou směle konkurovalo Užhorodu. K problémům města však patřila skutečnost, že díky vnitrostátnímu umístění došlo k zanedbání výstavby péče o místní hlavní policejní kapitanát, do nějž se stejně jako do ostatních podobných institucí na Podkarpatské Rusi dosazovali na určitou dobu vyslaní zkušení úředníci z českých zemí, ale někteří z nich si díky závěťř spíše užívali lákadel velkého města a žen různých národností, než aby se náležitě věnovali službě. Situace vygradovala do takové podoby, že místní bezpečnostní službou bylo bezprecedentně dočasně pověřeno zemské četnictvo, ba v květnu 1920 armádní velení zažádalo o 30 polních četníků.¹²⁷ Nicméně mise zemského četnictva přinesla velmi kladné výsledky a následně došlo k vytvoření plně funkčního státního policejního komisařství.

Polní četnictvo na vyšetřování zločinů, včetně vražd, zdárně spolupracovalo i s městskou policií z Užhorodu,¹²⁸ s jejímž převzetím do československých služeb však bylo méně problémů než v jiných podkarpatoruských městech.¹²⁹ V tomto měs-

127 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 12, čj. 3075.

128 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 716.

129 Podrobněji viz HUBENÝ, David. Počátky československé státní policie v Užhorodě v letech 1919–1922. In *Paginae historiae*, 2022, č. 1, s. 591–606.

tě s ohledem na zhoršenou bezpečnostní situaci se pokoušelo polní četnictvo rozšířit svoji účast na výkonu veřejné bezpečnosti,¹³⁰ ale záhy se snažilo uvolnit několik mužů z působnosti v orgánech tohoto města, aby mohlo posílit pohraniční strážní službu, včetně několika desítek vojenských policistů. Brzy se však objevila potřeba opět zesílit bezpečnostní službu ve městě, neboť došlo k několika vraždám a loupežným přepadením.¹³¹

Na druhou stranu působení několika bezpečnostních složek s rozličnou jurisdikcí, ale podobnými názvy a určením, někdy vyvolávalo chaos a zmatek, např. krádež drátu ohlášená dělostřelci, nebyla evidována ani polním, ani zemským četnictvem, ačkoliv útvar byl přesvědčen, že vyrozuměl četnictvo... Administrativa spojená s pátráním, zda někdo hlášení obdržel, ovšem byla nemalá.¹³²

Vedle šetření vyložené kriminálních aktivit nechyběla ani všeobecná pomoc civilnímu obyvatelstvu, např. v květnu 1920 došlo v obci Vlahovo k záplavám, při nichž polní četníci zachránili dvě malé děti a jednu stařenku.¹³³ Polní četnictvo též okrajově sledovalo na dožádání civilních úřadů, zda se nerozmáhá agitace proti státním lesům,¹³⁴ které měly značné problémy s ilegální těžbou, pastvou a záborem, ale v tomto případě se útvar nemohl vykázt žádnými výsledky.¹³⁵

Obě četnické formace pak ve spolupráci s armádou prováděly razie za účelem chytání dezertérů z československé armády a obcím pomáhajícím zběhům vojenská správa udělovala finanční pokuty.¹³⁶

Ostraha hranic

Nedostatek zkušených a zapracovaných kádrů se u polního četnictva projevil záhy, neboť v srpnu 1919 bylo upozorněno, že musí pohraniční službu vykonávat správně, ale také taktně, neboť se množily stížnosti dohodových spojenců, konkrétně Britů a Američanů, na chování pohraničních stráží. V polovině září pak byli pro změnu upozorněni na dodržování předpisů pro vydávání dokladů, totiž jen důvěryhodným a známým osobám,¹³⁷ ovšem s tím měly opakovaně problémy i další vojenské útvary.¹³⁸ Kromě toho byli polní četníci prakticky ihned zapojeni do potlačování bolševické agitace, zabráňování průniku agitátorů na československé území, jakož i ochrany osob, které vypovídaly proti komunistům, a účastnili se i vyšetřování zločinů spáchaných rudou gardou během existence Maďarské republiky rad. Na východním Slovensku v červnu 1919 se polní četnictvo podílelo též na zadržení a hlídání rukojmích, popř. se využívalo k šetřením o místní politické situaci. Polní četníci kromě toho hlásili přelety či kroužení nepřátelských letadel.¹³⁹

130 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 722.

131 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 757.

132 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 846.

133 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 12, čj. 3073.

134 Např. Státní archiv Zakarpatské oblasti (DAZO), fond 63, opis 2, d. 16, fol. 3.

135 DAZO, fond 63, opis 2, d. 16, fol. 14.

136 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 384.

137 VÚA – VHA Praha, fond Boje na Slovensku, kart. 1.

138 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 253; kart. 9, čj. 553.

139 VÚA – VHA Praha, fond Boje na Slovensku, kart. 3.

V září 1919 byla nařízena reorganizace systému střežení hranice polním četnictvem u východní armády. Úprava měla za cíl zahustit a zkvalitnit systém dohledu a ostrahy hranic před pašeráky a osobami bez státní příslušnosti. Postup byl jednoduchý – zmenšil se dohlédací úsek mezi jednotlivými stanovišti, která měla mezi sebou udržovat spojení za pomoci hlídek.¹⁴⁰ Obecní úřady či poblíž se nacházející armádní útvary dostaly za úkol zajistit ubytování. Vysoce nedostatkoví zkušení četníci vrchní strážmistři a strážmistři museli dohlížet nejen na své posty, ale rovněž na okolní četnické stanice, které byly povětšinou osazeny četníky na zkoušku a tyto nezaučené kolegy podle možnosti vést a zaškolovat.¹⁴¹

Ovšem již na počátku roku 1920 se objevilo hlášení od velitele zemského četnictva, že v užhorodské vojenské posádce se mluví o úplatnosti „pohraničního četnictva“, což bylo v první řadě četnictvo polní...¹⁴² Koncem ledna 1920 byly stanoveny zásady pro pohraniční styk, na jejichž dodržování mělo dohlížet jak polní četnictvo, tak také zemské četnictvo, policejní úřady, županáty a jednotlivé vojenské útvary.¹⁴³ V polovině února 1920 byli proto určeni zkušení četníci ke kontrole výkonu služby a vyšetřování závažnějších případů, přičemž mnoho inspekci si Švojgr vykonával nadále sám.¹⁴⁴

Pro zlepšení pohraniční ostrahy došlo k ustavení několika pohraničních policejních civilních agentů placených Civilní správou Podkarpatské Rusi. V Sátoraljaújhely podléhal civilní policejní agent vojenskému nádražnímu veliteli, v Pribeníku vojenskému posádkovému veliteli v Čopu a v Asztély vojenskému posádkovému veliteli v Berehovu a zároveň byli přiděleni k tamním stanicím polního četnictva. Uvedená velitelství a stanice polního četnictva měly dohlížet na činnost tajných agentů a podávat o nich zprávy 2. oddělení Zemského vojenského velitelství v Užhorodě. V souvislosti s Berehovem a tamním polním četnictvem je zajímavé, že zdejší posádkové velitelství preferovalo zesílení vojenské policie a převzetí pohraniční služby v obvodu města na úkor místního polního četnictva. To zřejmě vystupovalo poněkud samostatněji, než jak si představoval posádkový velitel, který si stěžoval, že vyšetřování disciplinárních otázek se nadřízenými polního četnictva nekonala dostatečně rychle z důvodů faktické vzdálenosti.¹⁴⁵

Vedle střežení hranice se mělo polní četnictvo věnovat i svému prapůvodnímu poslání, totiž úsilí o umravňení vojska. Snadno pochopitelným úkolem bylo např. odebírání střelných zbraní vojákům před jejich cestou na dovolenou, neboť pušky pak zhusta posloužily k pytláčení. Polní četnictvo také mělo za úkol dohlížet na dodržování zákazu lovení ryb ručními granáty. Jeho porušení bylo trestáno polním soudem. Vedle těchto úkolů působí poněkud úsměvně nařízení, aby koupající se vojsko bralo ohled na civilní osoby a užívalo plavky či „ubrousků kolem pasu“.

140 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 3, čj. 1751P.

141 VÚA – VHA Praha, fond Boje na Slovensku, kart. 1.

142 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 116.

143 Slovenský národný archív Bratislava, fond Minister Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska, kart. 14. Za upozornění děkuji váženému kol. Erikovi Duľovičovi.

144 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 579 a 825; kart. 12, čj. 3140.

145 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 752.

Rozumný byl i požadavek, aby při koupání byl vždy stanoven plavčík.¹⁴⁶ Ve věci dovolených byly prováděny kontroly dovolenek jako takových.¹⁴⁷

Z praktických výsledků bylo např. 10. září 1919 hlášeno stanovištěm polního četnictva v Barabě, že služba je konána v hlídkách o síle čtyři až šest mužů, přičemž se od zahájení činnosti podařilo zabavit 19.339 korun státovek neoklikovaných, 1910 korun falešných státovek, čtyři pytle tabáku, sedm beden zápalek, tři vojenské pušky a další věci, zadržet jednoho bolševického agitátora a dále několik cikánek pro vloupání. Problémem obyvatelstva pak bylo zásobování.¹⁴⁸ Polní četnictvo pro lepší spojení a hlídkovou činnost požadovalo přiděl jízdních kol, ale s ohledem na nedostatek materiálu tohoto druhu a nutnost nejprve uspokojit požadavky cyklistických rot hraničářských praporů, bylo polní četnictvo odkázáno na případné přebytky.¹⁴⁹

*Polní četníci východní skupiny u vesnice Silica.
Soukromá sbírka Miloše Bernarta.*

Pokus o rozpuštění polního četnictva a jeho další působení

Po zažehnutí akutního vojenského nebezpečí se mohlo přikročit k formování mírové struktury správy celého území, a to včetně bezpečnostního aparátu. V případě četnického sboru bylo exponovanému četnickému důstojníkovi¹⁵⁰ Aloisi Jirkovi nařízeno 30. září 1919, aby ve spolupráci s civilním administrátorem vypracoval

146 VÚA – VHA Praha, fond Boje na Slovensku, kart. 1.

147 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 578.

148 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 3, čj. 1798P.

149 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 10, čj. 1452.

150 Exponovaný četnický důstojník se dle potřeby vkládal jako mezistupeň mezi zemského četnického velitele a velitele oddělení, kdy oddělení bylo fakticky jakýmsi krajským velitelstvím. Exponovaný důstojník tak napomáhal řídit určitou větší geografickou oblast a odlehčoval zemskému četnickému veliteli.

návrh na zřízení samostatného zemského četnického velitelství, což na konci října 1919 také splnil. Nicméně k naplnění jeho požadavků mu chybělo cca 350 četníků s tím, že jediný důstojník, který dosud projevil zájem o zařazení na Podkarpatské Rusi, byl Tomáš Švojgr, dosavadní velitel polního četnictva. Ač jeho žádost Jirka zprvu podpořil, za několik měsíců uvítal jeho odchod z Podkarpatské Rusi.¹⁵¹ Rázný a svým způsobem i rázovitý Jirka prosil o zvláštní materiální výhody pro osoby nasazené na Podkarpatské Rusi, neboť rodiny často musely zůstat v historických zemích. Část z požadovaných mužů si musel Jirka vycvičit sám, proto měl urychleně vybudovat doplňovací oddělení. Jediné, co nebylo Jirkovi schváleno, bylo mimořádné povyšování důstojníků.¹⁵² Jelikož užhorodské zemské četnické velitelství zatím nedisponovalo vlastními lidmi a ani vlastním doplňovacím oddělením, měli být případní rusínští zájemci o službu u četníků prezentováni u slovenského zemského četnického velitelství a odtud přiděleni podkarpatoruskému zemskému četnickému velitelství. Armáda, která se bránila zrušení polního četnictva, nechtěla pustit Švojgra, aby vedl doplňovací oddělení, neboť si jej vysoce považovala a označovala jej jako nepostradatelného.¹⁵³

Na podzim 1919 velitelství podkarpatoruského polního četnictva přesídlilo do Užhorodu,¹⁵⁴ což bylo neklamnou známkou uklidnění mezinárodní situace a postupného, byť zdlouhavého, pacifikování Podkarpatské Rusi. Po půl roce fungování polního četnictva, kdy se dalo očekávat, že se jeho organizace již ustálila a mužstvo přivyklo svým úkolům, se prvně objevila snaha o jeho zrušení. Od listopadu 1919 se uvažovalo o rozpuštění polního četnictva a jeho včlenění do nových zemských četnických velitelství nebo návratu do původních zemských četnických velitelství v historických zemích. Zatím došlo jen k vrácení zapůjčených vojáků k vojenským útvarům (např. 7. čs. domobraneckému praporu z Itálie). Polní četnictvo potřebovalo ještě zahustit síť svých stanic na hranicích, což řešilo přesunem z méně zaměstnaných dislokací. Přesto Švojgr na svých kontrolách dokázal objevit místa, kde vojenské jednotky vykonávaly hraniční dohled z místa pět kilometrů od hraniční čáry... a ihned požadoval nápravu. Proti návrhům na zrušení polního četnictva se pochoptitelně postavilo ministerstvo národní obrany a Hlavní štáb s odůvodněním, že polní četnictvo je vojskem využíváno pro potlačování maďarské špionáže a agitace. Kromě toho jej armáda hodlala vbrzku použít pro další úkol v podobě spolupráce při obsazení zbytku Podkarpatské Rusi, až se z některých jejích částí stáhne rumunská armáda,¹⁵⁵ přičemž pro tento úkol potřebovalo posílit polní četnictvo o několik desítek mužů.¹⁵⁶ Nechyběly ani zprávy, že odchodu Rumunů využijí Maďaři k povstání.¹⁵⁷ Do Československa pak prchali Maďaři, kteří byli zapojeni nejen do aktivit Maďarské republiky rad, ale i ti, kteří vykonávali některé služby pro rumunskou

151 NA Praha, fond GVČ, kart. 48, čj. 2206/1919.

152 NA Praha, fond GVČ, kart. 48, čj. 2206/1919.

153 NA Praha, fond GVČ, kart. 2, čj. 443dův/1919; kart. 49, čj. 3592/1919; kart. 50, čj. 2/1920.

154 NA Praha, fond GVČ, kart. 49, čj. 3636/1919.

155 NA Praha, fond MV-SR, kart. 484, sign. 19/2/42, manipulační období 1918 – 1924; VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 5, čj. 3302; čj. 3381; čj. 3382 a čj. 3524.

156 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 681 a 727; kart. 10, čj. 1058.

157 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 950.

armádu, neboť po jejím stažení byli maďarským vojskem opakovaně mučeni. Ačkoliv se o tyto osoby československé vojenské úřady postaraly, dokud se nevyléčily, nebyly ochotny tyto osoby tolerovat na svém území, resp. vpouštět je, a odkazovaly je do rumunské péče.¹⁵⁸

Ministerstvo národní obrany proto doslova ministerstvu vnitra sdělilo, že „dle dobrozdání zemských vojenských velitelstev na Slovensku a v Karpatské Rusi nenadešel dosud příhodný okamžik k zrušení polního četnictva.

Nynější situace na Slovensku a Karpatské Rusi vyžadují úzké součinnosti četnictva s vojskem za účelem udržování veřejného pořádku a bezpečnosti, jakož i k zamezení maďarské propagandy a špionáže.“ Na Podkarpatské Rusi pak bylo polní četnictvo stále vyžadováno „pro dosud neobsazené části Karpatské Rusi“.¹⁵⁹

Velitel východní skupiny v této souvislosti přímo uvedl:

„Inspektor Švojgr jest přítomně velitelem oddílu polního četnictva pro Podkarpatskou Rus a stojí pod mým velitelstvím od měsíce června.

Vlastnosti a způsob, jakým tento výborný důstojník koná svou službu, opravňuje zajisté k tomu, že byl vyvolen jako instruktor. Myslím, že je dlužno poukázati, že inspektor Švojgr, jenž je do místních poměrů strážní pohraniční služby, již byl sám zařídil, zasvěcen, a jenž je zvyklý pracovati ve vzájemné shodě s mým generálním štábem v početných zvláštních úkolech, mohl by býti jen těžce nahrazen na místo, které jest v nynější době velmi choulostivé.“¹⁶⁰

Argumenty a jednoznačný postoj Hlavního štábu a ministerstva národní obrany byly shledány jako natolik závažné, že se opustilo od myšlenky na rozpuštění polního četnictva na necelý rok. Není divu, že hned zkraje roku 1920 Švojgr hlásil množství zatčených pro podezření ze špionáže, protičeskoslovenských aktivit a zabavení množství pašovaného zboží, přičemž nechyběly ani násilné potyčky s pašeráky,¹⁶¹ popř. varovné výstřely za prchajícími podezřelými osobami.¹⁶²

Ministerstvo národní obrany v polovině prosince 1919 oslovilo podřízená velitelství, že připravuje demobilizaci ročníků 1887–1891, což se týkalo i polního četnictva, přičemž mělo dojít k náhradě za tyto muže a ministerstvo vnitra bylo požádáno o sdělení, jak proběhne vystřídání, aby bylo možno připravit harmonogram demobilizace.¹⁶³ Zároveň platilo, že vojenská správa chtěla pomoci vojákům přiděleným k polnímu četnictvu s přechodem do četnického sboru, neboť 29. prosince 1919 ministerstvo národní obrany podřízeným zemským vojenským velitelstvím sdělilo, že na dotaz jednoho z těchto velitelství ohledně ponechání vojáků ročníků 1899 a mladších u četnictva, jemuž byli přiděleni, musí informovat, že podle paragrafu 20 četnického zákona z roku 1895 nemůže být voják přijat k četnictvu, pokud nedostal odvodní povinnosti, resp. neodsloužil předepsanou presenční službu. V případě přidělení mužstva měli být vojáci ponechání u polního četnictva až do úplné demobilizace. O dalším postupu se mělo rozhodnout na základě znění připravovaného

158 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 12, čj. 1968.

159 VÚA – VHA Praha, fond Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb – operační oddělení, kart. 29, čj. 9911/1919.

160 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 5, čj. 3672.

161 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 57.

162 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 236.

163 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 6, čj. 15501.

branného zákona a eventuální možnosti započítat domobraneckou službu do vojenské presenční služby.¹⁶⁴

Armáda byla s polním četnictvem a jeho muži velmi spokojena, ač se samozřejmě vyskytly i případy, kdy se v hlášení objevilo, že polní četnictvo nezabránilo krádeži vepře a tabáku rumunskými vojáky na československém území jenom proto, že se vymlouvá na své nízké počty a tím pádem nízkou nasycenost hranice hlídkujícími muži. Proti tomu vedení polního četnictva vystoupilo a šetřením zjistilo, že dotyčný stěžovatel v hodnosti desátníka byl nezkušený v konceptu a zaměnil slova, že hlídka polního četnictva „vymlouvá“ a „sdělila“...¹⁶⁵ Jak vidno, Švojgr žárlivě střežil pověst svého útvaru.

Další vývoj

Po zažehnutí přízraku likvidace přistoupil Švojgr k pokusu o zesílení svého útvaru. Dne 22. února 1920 požádal o přidělení 67 četníků, kteří by obsadili Rumuny vyklizenou část Podkarpatské Rusi. Těmito muži chtěl osadit 16 stanic po čtyřech mužích a stanic samotných rozdělených do tří úseků, jejichž hlavním úkolem měla být ostraha nové hranice. Předpokládalo se, že vedle střežení hranice budou dohlížet na veřejný pořádek a podporovat civilní orgány, „*poněvadž orgánové zázemní jako finanční stráž, policie apod. nebudou všade po ruce.*“ Švojgr byl s to ze svých sil dodat 17 mužů. Zbytek ale nikoliv, neboť nemohl zmenšit nasycenost mužstvem u stanic hlídajících hranici s Maďarskem. Švojgr tedy žádal o 50 polních četníků, „*třeba mladších, avšak vybraných, aby jak ze stanoviska fysického zdejšímu hornatému území, tak i v příčině spolehlivosti pro polní službu četnickou odpovídali.*“¹⁶⁶ Ostatně úkoly kladené na četnictvo v rámci celé republiky byly více než náročné, např. obsazení německojazyčných oblastí, kde četníci německé národnosti povětšinou vypověděli poslušnost a někteří z nich dokonce utekli s vládou provincie Deutschböhmen, stejně jako zajištění Slovenska, odkud se stáhlo uherské četnictvo, pak beznadějně vyčerpalo rezervoár spolehlivých kádrů. Nutnost zabezpečit Podkarpatskou Rus jen prohloubila tento zjevný nedostatek mužstva. Není tedy divu, že Generální velitelství četnictva odpovědělo, že „*není s to této žádosti vyhověti, protože je stav četnictva v zázemí následkem odvelení mužstva na Slovensko a Užhorodsko přiveden již ad minimum.*“ Proto bylo dotazováno slovenské zemské četnické velitelství, zda by mohlo dodat 50 mužů, ale zoufalost Generálního velitelství četnictva z nedostatku kádrů čísel z dodatku tohoto dotazu, neboť byla vyjádřena otázka, zda by bylo možno dodat vůbec nějaké četníky... Za požadavek 50 četníků se pak 4. března telegraficky postavil i generál¹⁶⁷ Marie Paris,¹⁶⁸ který od prosince 1919 převzal po generálu Edmundu Hennocqueovi vedení Zemského vojenského velitelství pro Podkarpatskou Rus a tím pádem i roli vojenského diktátora. Odpověď přišla téměř okamžitě, neboť

164 VÚA – VHA Praha, fond Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb – operační oddělení, kart. 29, čj. 9845/1919.

165 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 37.

166 NA Praha, fond GVČ, kart. 3, čj. 70dův/1920.

167 NA Praha, fond GVČ, kart. 3, čj. 70dův/1920.

168 K této osobnosti viz FIDLER, Jiří. Francouzští generálové na Slovensku a Podkarpatské Rusi (1919 – 1925). In *Vojenská história*, 2000, č. 3–4, s. 85.

5. března bylo Podkarpatsko dotázáno, zda by stačilo 30 mužů. Nicméně po určitých peripetiích se původní požadavek podařilo splnit.¹⁶⁹

Přepadení polní četnické stanice v Kolbaši

Veliký problém na československo-maďarské hranici dlouhodobě představovaly přepady stanic a hlídek československých bezpečnostních orgánů vedené z maďarského území. Otázka přepadů se řešila od začátku roku 1920, kdy maďarští velitelé vysvětlovali československé straně, že *„většina případů pohraničních, které se udály, mají býti připočteny osamocení (isolování) uherských stráží a jich poměrné neodvislosti, které využily způsobem chlapeckým.“* Československým strážím bylo vlastními nadřízenými doporučováno, aby *„za podobných okolností projevíly více klidu a aby učinily všechna opatření, aby se jich vystříhaly. Zdá se ostatně, že situace jest na cestě ke zlepšení, neboť poslední odbočení byla urovnána ihned s klidem a korektností.“*¹⁷⁰ Realita na hranici však nebyla tak idylická.

Přepad stanice polního četnictva ve východoslovenské Kolbaši vyvolal velikou odezvu. Po etnické stránce slovenská obec se 140 domovními čísly se stala základnou tříčlenné hlídky polního četnictva, která měla zabránit pašování a ilegálním přechodům hranic. Stanici velel Karel Rycl a podřízeni mu byli František Šindelář a František Skrbek ze Zemského četnického velitelství v Čechách. Posádka stanice se chystala ve tři ráno vyrazit stíhat dezertéry, proto šli spát kolem desáté hodiny večer 2. ledna 1920.¹⁷¹ Tento záměr se však nenaplnil a místo toho se u československé branné moci rozvinula horečná činnost:

Třetího ledna v 14:30 bylo zástupcem velitele úseku ve Velkém Kazmíru¹⁷² telefonicky ohlášeno, že kolem půlnoci z 2. na 3. ledna přišla menší skupina maďarských vojáků a zajala tři polní četníky, které odvedla do Maďarska.¹⁷³ Přepadení stanice zaregistrovaly též armádní útvary, konkrétně II. polní prapor čs. pěšího pluku č. 28, jenž na místo 3. ledna vyslal důstojníka s 15 muži a do blízkého Kazmíru dalších 11 mužů. Událost byla ohlášena *„dne 3. ledna telefonicky náčelníku generálního štábu.“*¹⁷⁴ Švojgr potvrdil, že postavení polního četnictva ve Velkém Kazmíru bylo zesíleno skupinou vojáků a do samotné Kolbaše nařídil vyslání silné hlídky. Ještě v průběhu noci nebo brzy ráno chtěl dorazit na místo, aby případ osobně vyšetřil. Zároveň požádal o zákrok u maďarského vojenského velitelství v Sátoraljaújhely, aby byli zajatci ihned propuštěni spolu se svými věcmi.¹⁷⁵ Do toho se šířily zvěsti, že v polovině měsíce, přesně 15., dojde ke všeobecnému maďarskému útoku, ač existovaly zprávy o mizerném materiálním zabezpečení maďarského mužstva s jednou puškou na dva až tři muže...¹⁷⁶

169 GALAŠ, Radek. *Československé četnictvo (1918 – 1929)*. Praha: Academia, 2019, s. 88-89; NA, fond GVC, kart. 3, čj. 70dův/1920.

170 NA Praha, fond PMV, sign. 225-189-5, fol.67.

171 NA Praha, fond GVC, kart. 50, čj. 157/20.

172 Dnes Kazmír.

173 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 36.

174 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 56.

175 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 36.

176 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 75.

Jen částečné uklidnění přinesla zpráva velitelství 20. brigády ze 4. ledna, že zmi-zelá hlídka byla vrácena zpět.¹⁷⁷ Propuštění četníci se ohlásili na stanici ve Velkém Kazmíru a skupina tří četníků ihned vyrazila do Kolbaše na zběhy, které také za-držela. Švojgr si mezitím ověřil, že u Sátoraljaújhely nebyli zadrženi žádní maďarští vojáci,¹⁷⁸ neboť jejich údajné zajetí se stalo záminkou celé maďarské akce.¹⁷⁹

Švojgr tedy mohl své podřízené ihned 4. ledna vyzpovídat. Věc se udála tak, že o půlnoci slyšel četník Karel Rycl klepání na dveře. V domnění, že jsou to místní přinášející nějakou informaci, otevřel,¹⁸⁰ jenže dovnitř vtrhlo asi osm mužů. Jeden z útočníků vykřikl slovensky ruce vzhůru. Probuzení četníci pochopili, že je pře-padla buď maďarská armáda, „*nebo lupičská rota z jejich řad*“, ale na protiakci nebyl čas, neboť už na ně mířily pušky s bodáky, pistole a oslnila je baterka. Četníci byli nejdříve odzbrojeni a pak se mohli obléct a zabalit si věci. Přepadový oddíl sice zabavil nějaké písemnosti, ale důležité spisy byly uschovány a Maďaři je nenašli. Při odchodu z budovy četníci viděli, že jejich stavení je obklíčeno a že obsazeny jsou i okolní budovy. Nejprve jim bylo sděleno, že půjdou do Košic, ale pak jim útočníci řekli, že je berou do Vilyvitány,¹⁸¹ asi šest kilometrů od Kolbaše. Mezi útočníky bylo rozpoznáno několik zběhů od Užhorodu. Do Vilyvitány pak skupina skutečně do-razila, kde byli v místní škole prohledáni a sepsáno, co všechno mají. Zde jim bylo zabaveno 3000 korun, jedny ovinovačky a batoh.¹⁸² Ostatní věci si mohli ponechat. Při této příležitosti se dozvěděli, že jde údajně o reakci na zadržení maďarského důstojníka a vojáka československou armádou v okolí Sátoraljaújhely, k čemuž mělo dojít 30. prosince 1919. Zajetí četníci měli být rukojmími, dokud nebudou propu-štěni zajatí Maďaři. Ti zvažovali ještě přepad Velkého Kazmíru, ale s ohledem na pokročilou hodinu to odložili. Zároveň Maďaři prokázali znalost jmen některých četnických velitelů. Ráno 3. ledna byli vojáci přesunuti ze školy do soukromého domu, kde dostali najíst a byli střeženi. Četník Karel Rycl, jenž trochu ovládal ma-ďarsky, se domníval, že za slušným zacházením stál jeden maďarský poddůstojník, zřejmě bývalý četník, který se přičinil, aby zajatci nebyli okradeni. V noci z 3. na 4. ledna přišel rozkaz, aby byli četníci propuštěni. Maďaři je kus cesty eskortovali, ale posléze je nechali jít samotné, protože se již obávali překročit hranici. Propuštění polní četníci se vydali do Velkého Kazmíru. Dostali pušky od Čs. pěšího pluku č. 28 a opět obsadili svoji pozici v Kolbaši. Československá strana mezitím zjišťovala, zda opravdu došlo k zadržení nějakých příslušníků maďarské armády, ale také prošetřo-vala podezření, že kolbašská stanice byla zrazena jedním civilistou. Dále podnikala kroky k navrácení zabaveného četnického vybavení. Maďarům bylo v této souvis-losti přiznáno, že se zajatci jednali „*dosti slušně*“ a že na nich nevyzvídali žádná vojenská tajemství.¹⁸³

177 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 36.

178 NA Praha, fond GVC, kart. 50, čj. 157/20.

179 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 71.

180 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 192.

181 V pramenech vystupuje jako Vitaň.

182 Další zpráva uvádí 3000 korun, čtyři opasky, tři sumky, jeden batoh, jednu košili, jedny spodky, tři kapesníky a jedny ovinovačky. NA Praha, fond GVC, kart. 50, čj. 157/20.

183 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 71.

Švojgrovy aktivity však neskončily obyčejným vyšetřením. Jakmile zjistil, že část maďarského přepadového oddílu sídlí v Byště, ihned se tam ráno 5. ledna vydal s osmi vojáky Čs. pěšího pluku č. 28 a čtyřmi četníky „za příčinou zajmutí nebo potření této hlídky, aby byla učiněna neškodnou.“ Postupovali podle bojového pořádku, ale na okraji obce zjistili z výpovědi místního obyvatelstva, že maďarská hlídka se rozprchla. Švojgr vyslal k maďarskému místnímu veliteli do obce Mikóháza posla se žádostí o setkání. Té maďarský velitel vyhověl a sdělil, že dorazí se třemi plně ozbrojenými vojáky. Švojgr je měl očekávat 150 kroků od mlýna. Švojgr se tedy na místo vydal rovněž se třemi četníky. Maďarská strana ze vzdálenosti 400 kroků dala pokyn, aby se československá delegace vydala za nimi. Švojgr se domníval, že Maďaři nemají dostatek odvahy, tak se vydal za cestu. Nato Maďaři vyšli Čechoslovákům vstříc. Velitelé obou delegací se prokázali legitimacemi a jeden z maďarských vojáků posloužil jako tlumočník. Švojgra zajímalo, zda ví o přepadu a proč k němu došlo. Maďarský velitel poručík István Köver doznal, že je mu případ znám a že si zodpovědný velitel špatně vyložil obdržení rozkaz. Švojgr ve zprávě pokračuje: „Naši vojáci prý zajmuli tři jejich vojíny, kteří zde byli na dovolené, a na to prý byl vydán rozkaz, aby byl každý československý voják zatčen.“ Dotyčný velitel – kadet-aspirant Dudzinski – si to vysvětlil tak, že může za tím účelem překročit i hranice. Švojgra to neuspokojilo a označil to za loupež a požadoval navrácení všeho. Maďarský poručík se vykrucoval, že musí vyčkat na rozkaz nadřízeného velitelství, pak že vrátí jen něco, ale na Švojgrovu výhrůžku, že má posily a je odhodlaný ke všemu, tak bylo přislíbeno, že do třetí hodiny odpolední sežene vše. Na dotaz, co bude s účastníky přepadu, tak bylo slíbeno, že věc bude protokolována a zaslána velitelství do Sátoraljaújhely.¹⁸⁴

Švojgr sdělil, „že chce československé četnictvo i vojsko s maďarskými strážemi vycházeti v klidu, ale že si nepřejem [!], aby jejich hlídky přecházeli [!] hranice a zdržovaly se na našem území, jako se stalo v obci Bisty.“¹⁸⁵ Řekl, že má rozkaz hlídky tam vysílati a jelikož jsem se vši rozhodností prohlásil, že tam chodí hlídky naše, prosil mě, aby v pádu, když by se hlídky setkaly, nedošlo k boji, že si vyžádá od velitelství v Novém Městě¹⁸⁶ další rozkazy. Pak jsme se rozešli.“¹⁸⁷

Během rozmluvy se objevilo dalších šest maďarských vojáků, které poručík na Švojgrovo upozornění poslal zpět. Švojgr se pak dodatečně dozvěděl od československého nadporučíka Jana Posta od Čs. pěšího pluku č. 28, jenž setkání četnických delegací sledoval z místa vzdáleného asi 800 kroků, že blízko byla celá četa Maďarů a v lese další menší oddíl maďarské armády.¹⁸⁸ Je tedy zřejmé, že obě strany raději jistily své delegace armádními posilami.

Vrácení věcí téhož dne neproběhlo a stalo se tak teprve 6. ledna o 11. hodině dopolední, kdy přišli dva maďarští poručíci s dvěma vojíny na hranice a přinesli „tři karabiny s bodáky, opasky, sumky, ovinovačky, prádlo, kapesníky, batoh a 6000 korun v ra-

184 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 71 a 77.

185 Dnes Byšta, okres Trebišov.

186 Míneňo Sátoraljaújhely.

187 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 71 a 77.

188 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 71 a 77; NA Praha, fond GVČ, kart. 50, čj. 157/20.

kousko-uherských nekolikovaných bankovkách. Uloupené náboje nepřinesli. Četník Skrbek převzal tyto věci až na bankovky a prohlásil, že chce bankovky odcizené, tudíž československé.“ Maďarští důstojníci slíbili, že je opatří do 7. nebo 8. ledna 1920. Při té příležitosti pak měli být urgováni o zabavené náboje. Se sháněním peněz nastaly těžkosti, ale maďarské velitelství v Sátoraljaújhely v následujících dnech ubezpečilo, že nestojí o problémy.¹⁸⁹

Švojgr sdělil vedení obce Byšty, aby se pokládalo za československou obec, pro instrukce si chodilo do Velkého Kazmíru a maďarské vojsko nijak nepodporovalo.¹⁹⁰ Představitelé Kolbaše naopak přátelsky informoval o celé události i o podezření proti místnímu občanovi, na což slíbili spolupráci při zjišťování jeho viny. Podezřelé totiž bylo, že zajatí četníci byli vedeni přes jeho dvůr, ale nic neohlásil, což vysvětloval tak, že byl ohrožován puškou jednoho civilisty z Byšty, který později před československou hlídkou uprchl do lesů a dále asi do Maďarska. Švojgr vedení obce ujistil, že se nechystá maďarský vpád. Naopak domácí přepadených četníků byla shledána jako loajální, protože do Velkého Kazmíru oznámila, že se něco stalo. Tamní hlídka ihned vyrazila do obce, zabezpečila ponechané spisy a případ telefonicky ohlásila.¹⁹¹

Tomáš Švojgr podrobně vyrozuměl rovněž generálního velitele četnictva,¹⁹² kterého ovšem informoval dosti nezvyklou cestou – přes Zemské četnické velitelství pro Čechy!¹⁹³ Není divu, že velitel podkarpatoruského zemského četnictva Alois Jirka byl se Švojgrem mimořádně nespokojen, neboť byl jednoduše vynechán. Případ podrobně sledovala i armáda, a to na nejvyšší úrovni, včetně francouzských velících generálů.¹⁹⁴ Pozornost případu věnovaly v regionu zasazené útvary, např. velitel Čs. pěšího pluku č. 28 navrhoval zesílení četnických stanic menšími počty vojáků k zintenzivnění hlídkové služby mezi jednotlivými posty.¹⁹⁵ Švojgrovým aktivitám se zřejmě nelze divit, když sám považoval území od Čopu po Kolbaš za velmi důležité, odkud nebylo možno brát mužstvo pro plnění dalších úkolů.¹⁹⁶

Energické a zbraněmi hroící řešení mělo jen místní účinek, neboť v polovině ledna stanice polního četnictva v Pribeníku¹⁹⁷ oznámila, že Maďaři zadrželi dva příslušníky finanční stráže – jeden byl ihned 16. ledna 1920 propuštěn pod nenaplněným slibem, že donese dvě pušky a bedýnku nábojů. Druhý finanční strážník se dostal na svobodu následující den. Během zajetí zadržení Čechoslováci zjistili, že jsou u útvaru zhusta složeného ze Slováků z okolí Užhorodu, kteří údajně během několika dnů plánovali uskutečnit přepad stanice v Pribeníku a vůbec očekávali

189 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 71 a 77.

190 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 77.

191 NA Praha, fond GVČ, kart. 50, čj. 157/20.

192 Tuto zprávu vytěžil KOLÁŘ, Ondřej. Přepadení stanice polního četnictva v Kolbaši. In *Vojenská história*, 2013, č. 2, s. 113-119.

193 NA Praha, fond GVČ, kart. 50, čj. 157/20.

194 Např. VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 52 a 58.

195 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 192.

196 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 12, inv. č. 2231.

197 V pramenech se používal maďarský název Perbenyik.

brzkou válku s Československem.¹⁹⁸ Naopak, jiní příslušníci maďarské armády slovenského původu přebíhali na československou stranu, kde vypovídali, že se do maďarské armády dostali proti své vůli při návratu z front první světové války, neboť maďarské úřady odmítly jejich tvrzení, že jsou československými občany.¹⁹⁹ Ostatně, o Pribeník projevovali Maďaři zájem již v listopadu 1919, kdy několikrát zjišťovali početnost československých sil s tím, že v obci nemají co pohledávat a že jej musí vyklidit. Nicméně zesílení obrany obce a vyslání armádního důstojníka k vyjednávání vedlo k smírnému řešení a maďarská strana se tvářila, že o žádných výhrůžkách neví, a rovněž československý vyjednavac ohlásil, že se jednalo o mylné zprávy civilního obyvatelstva.²⁰⁰

Dislokace a síla stanic polního četnictva východní skupiny k 10. březnu 1920 ²⁰¹	
Stanice	Počet mužů
Kolbaš ²⁰² (dnes Brezina)	3
Velký Kazmír (dnes Kazmír)	5
Dolní Michalany (dnes Michaľany)	5
Cergov (dnes Čergov)	4
Nové Město p. S. (dnes Sátoraljaújhely, Maďarsko)	10
Borsi (Borša)	5
Bodrog Szardahely (správně Bodrogszerdahely, dnes Streda nad Bodrogom)	4
Velký Kovezd (správně Velký Kevežd, dnes Velký Kamenec)	5
Perbenik (dnes Pribeník)	7
Velký Geres (dnes Velký Horeš)	4
Velké Tarkany (dnes Velké Trakany)	4
Czap (dnes Čop, Чоп, Ukrajina)	7
Eszeny (dnes Есень, Ukrajina)	3
Szalóka (dnes Соловка, Ukrajina)	3
Užhorod (Ukrajina)	34
Maralglab (nepodařilo se určit)	3

198 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 237 a 337.

199 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 337.

200 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 5, čj. 3318.

201 Dne 15. 4. 1920 přibyla pětimužová stanice polního četnictva v Nižních Vereckách, kde se pak záhy vyšetřovala polská špionáž. Do místa dorazil Švojgr s 10 polními četníky a třemi tajnými agenty. K dispozici měl i v obci dislokovanou půlrotu pěchoty. Další stanice se pak měla postavit v Batyu (Baťovu), odkud chtěli Maďaři čs. polní četníky vystrnadit hned 15. března – viz výše v textu. VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 10, čj. 1354; kart. 11, čj. 1685, 1726, 1807. K dalším reorganizacím viz VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 12, čj. 3133; VÚA – VHA Praha, fond Vojenská policie Užhorod (VPol Užhorod), kart. 41, čj. 45dův/1920.

202 Stanice, ovšem již zemského četnictva, byla 31. 1. 1925 přeložena do obce Kužmice. *Věstník četnictva státu československého*, roč. 7, 28. 3. 1925, č. 7, s. 32; VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 27, Rozkaz č. 31 z 3. 4. 1925.

Hetyen (dnes Гетен, Ukrajina)	3
Mezo Kaszony (Kosino, dnes Косонь, Ukrajina)	5
Deda (dnes Дийда, Ukrajina)	3
Badalo (dnes Бадалово, Ukrajina)	5
Mascona (nepodařilo se určit)	3
Azstely (Asztély, dnes Астей, Ukrajina)	3
Halabor (dnes Галабор, Ukrajina)	3
Csetfalva (dnes Четфалва, Ukrajina)	3
Tisza Kerestur (správně Tiszakeresztúr, dnes Перехрестя, Ukrajina)	5
Fekete Patak (správně Fekete-patak, Maďarsko)	4
Irsava (Iršava, Ukrajina)	5
Szilice (nepodařilo se určit)	5
Ilonok Ujfalo (správně Ilonokújfalu, dnes Онок, Ukrajina)	4
Vlahova (Vlachovo, dnes u města Виноградів, Ukrajina)	4
Velký Rakovec (správně Nagyrákóc, dnes Великий Раковець, Ukrajina)	4
Lipce Polyana (správně Lipcsepolyána, dnes Липецька Поляна, Ukrajina)	4
Celkem	1 důstojník a 168 mužů

Sestaveno dle: VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 911.

Nikoliv nadarmo od 15. května 1920 platil nový plán zajištění pohraničních oblastí ve spolupráci četnictva, pohraniční finanční stráže, vojska a jeho polního četnictva, které mělo za úkol střežit hranici s Maďarskem, konat službu na demarkační čáře s rumunským vojskem a stavět hlavní zálohu v Užhorodě. Pohraničí bylo rozděleno na úseky seskupené v obvody: Obvod Nové Město (úseky A a B), obvod Čop (úseky C a D) a obvod Berehovo (úseky E a F) Tyto obvody téměř odpovídaly úsekům dle obranného plánu, aby se ulehčilo vydávání rozkazů strážím polního četnictva. Výjimku tvořil úsek E. Inspektor polního četnictva měl za úkol stanovit velitele úseků a obvodů. Úsekoví velitelé patřili do stavu stanic, velitelé obvodů do stavu zálohy obvodu. Velitelé měli za úkol navázat přímý styk s místními vojenskými a četnickými oddíly a orgány pohraniční finanční stráže. Zároveň byli tito obvodoví a úsekoví velitelé povinni poslouchat příkazy velitelů zpravodajských středisek v Berehovu, Čopu a Novém Městě při získávání informací kromě využití vlastní zálohy. Polní četnictvo zasílalo zpravodajská hlášení běžnou služební cestou. Stanice polního četnictva byly rozděleny do první a druhé linie, které se měly doplňovat a být spojeny za pomoci pohyblivé zálohy obvodu (pěšky nebo na jízdních kolech), event. plnit zvláštní úkoly či zesilovat tyto posty. Jelikož početní stav polního četnictva byl snížen na naprosté minimum, nemělo docházet k dalšímu personálnímu oslabování stanic, a naopak obvodové zálohy mohly být po nich rozprostřeny.²⁰³

V polovině května 1920 ohlásil úsek polního četnictva v Asztély vpád devíti plně ozbrojených maďarských četníků do dvora jistého Janoše Lelenicze, ke kterému došlo 14. května 1920. Příčinou byl odprodej vlny berehovskému protilichevnímu

203 VÚA – VHA Praha, fond VPol Užhorod, kart. 47, čj. 26dův/1920.

Organizace pohraniční služby polního četnictva od 15. května 1920				
Obvod	Úsek	Linie 1	Linie 2	Zálohy
Nové Město (dnes Sátoraljaújhely, Maďarsko)	A	Kolbaš (dnes Brezina) (4 muži)	Lastocz (dnes Lastovce) (4 muži)	Nové Město (Sátoraljaújhely, Maďarsko) (9 mužů)*
		Velké Kesner (nepodařilo se určit) (4 muži)		
		Also Mihaly (nepodařilo se určit) (4 muži)		
	B	Csörgö (dnes Čerhov) (4 muži)	Kis Bari (dnes Bara) (4 muži)	
		Nové Město (10 mužů)		
		Börsi (dnes Borša) (4 muži)		
Čop	C	B. Serdahely (míněno Bodrogszerdahely, dnes Streda nad Bodrogom) (4 muži)	Szenntes (Maďarsko) (4 muži)	Čop (9 mužů)
		Velký Kövezd (správně Nagykövesd, dnes Velký Kamenec) (4 muži)		
		Velký Geres (dnes Velký Horeš) (4 muži)		
	D	Perbenyik (dnes Pribeník) (6 mužů)	Baksa (nepodařilo se určit) (4 muži)	
		Tarkany (dnes Velké Trakany) (4 muži)	Kiraly Helm (správně Királyhelmece, dnes Královský Chlmece) (4 muži)	
		Čop (4 muži)		
Berehovo	E	Szaloka (dnes Slavkovce) (4 muži)	Batyú (dnes Батьово, Ukrajina) (6 mužů)	Berehovo (9 mužů)
		Heranglab (nepodařilo se určit) (4 muži)		
		Hetyen (dnes Гетен, Ukrajina) (4 muži)		
	F	Mezőkaszony (dnes Косонь, Ukrajina) (4 muži)	Déda (správně Beregdéda, dnes Дийда, Ukrajina) (4 muži)	
		Asztély (dnes Асрей, Ukrajina) (6 mužů)	Mezővari (dnes Вари, Ukrajina) (4 muži)	
		Macsola (dnes Мочола, Ukrajina) (4 muži)		
		Badaló (dnes Бадалово, Ukrajina) (4 muži)		

* Záloha v Novém Městě vysílala oddíl do Also Mihaly.

Sestaveno dle: VÚA – VHA Praha, fond VPol Užhorod, kart. 47, čj. 26dův/1920.

úřadu. Maďarské četníky vedené strážmistrem cikánského původu doprovázel jeden civilista, rovněž cikán, Šamsa, který četníky prosil o zapůjčení pušky, aby mohl Lelenicze zastřelit. Šamsa se měl podílet též na zadržení policejního agenta Emila Horovice,²⁰⁴ kterého Maďaři brutálně mučili a bestiálně zavraždili.²⁰⁵ Lelenicz však měl štěstí a přežil, aby ve své výpovědi mohl udat, že byl maďarskými četníky již dříve před tímto vpádem maďarskými „ochránci zákonnosti“ okraden o máslo, čtyři ovce, sýr a jeden pluh. Stanice polního četnictva v Bereg Déda²⁰⁶ upozornila 17. května 1920 nového místního maďarského četnického velitele při vzájemné kontrole hraničních plánek, že přepadený dvůr je na československé straně a že podobné zjevy se nesmí opakovat. Dle hlášení bylo z reakce zřejmé, že popsany vpád proběhl z vlastní iniciativy cikánského strážmistra.²⁰⁷

Vedle těchto pohraničních incidentů a naschválů docházelo i k celkem kuriozním případům spolupráce, resp. žádostem o ni. Kupříkladu v lednu 1920 požádala maďarská pohraniční stráž o pomoc s dopadením dvou dezertérů, kteří ukradli peníze na výplatu mužstva. Československá strana pátrání (třebas bezvýsledné) skutečně zahájila. Mimochodem, posádka poškozené maďarské jednotky se nacházela v obci, kam byli při předchozím incidentu zavedeni zadržení příslušníci československých bezpečnostních složek.²⁰⁸ Jinak se zběhy z maďarské armády byl určitý problém, neboť některé části polního a zemského četnictva je dodávaly z důvodu lepší dopravní dostupnosti do Košic, a nikoliv nadřízenému velitelství v Užhorodě, kterému se to pochopitelně hrubě nelíbilo.²⁰⁹

Výhrušky, ale ani údajná snaha maďarských představených o uklidnění podřízených oddílů, rozhodně nepřinášely okamžité výsledky. V únoru došlo k únosu dalšího příslušníka polního četnictva z československého území – údajně v odvetě za zadržování dezertérů z maďarské armády, ale československé státní příslušnosti!²¹⁰ Brzy na to ohlásila stanice četnictva v Batyu,²¹¹ že 15. března 1920 připochovalo 70 maďarských vojáků vedených nadporučíkem, který četníky vyzval, aby do druhého dne opustili stanoviště. Maďaři odešli po hodinovém pobytu na československém území.²¹² Opakovaly se i další případy dotýkající se jiných československých bezpečnostních složek (hlavně finanční stráž),²¹³ ale přeci jen postupně ubývaly, ba docházelo i k případům, kdy se polní četníci setkali se svými maďarskými protějšky bez konfliktu, ba Maďaři, kteří neměli vůbec ponětí o linii hranice, přijali od československých polních četníků příslušné náčrtky, které následně vyšší maďarské úřa-

204 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 12, čj. 3044.

205 K této bestiální vraždě viz HUBENÝ, David. Krizové momenty z dějin československé policie v Berehově. In *Paginae historiae*, 2022, č. 1, s. 400-403.

206 Správně Beregdéda, dnes Дийда, Ukrajina.

207 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 12, čj. 3044.

208 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 378.

209 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 8, čj. 367.

210 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 756.

211 Dnes Baťovo, Батьово, Ukrajina.

212 NA Praha, fond PMV, sign. 225-190-2, fol. 6.

213 Např. VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 9, čj. 907.

dy verifikovaly jako správné.²¹⁴ Jindy docházelo k překročení hranic kvůli nákupu cigaret²¹⁵ a v některých místech českoslovenští a maďarští četníci dobře vycházeli (např. v Sátoraljaújhely).²¹⁶ Tyto náběhy pak byly vzápětí znehodnocovány vpády jiných četníků na československé území, např. jako pomsta některým místním vlastníkům statků za obchodování s československými úřady.²¹⁷

Letní výzva

Polsko-sovětská válka se svými frontovými výkyvy zaměstnávala československé bezpečnostní složky sice daleko méně než permanentně akutní ohrožení od Maďarska, ale přibližování se bitevní linie k československo-polské hranici bylo nebezpečím, které nešlo přehlížet či podcenit. Československé úřady bedlivě pozorovaly dění na protilehlé straně, zejména zesilování tamějších hlídek a občasné kopání zákopů, jak to např. v červnu 1920 zaznamenaly některé četnické stanice.²¹⁸ Již v dubnu 1920 vydalo 2. oddělení užhorodského zemského vojenského velitelství rozkaz, aby pomezí s Polskem, ale i Maďarskem bylo neprodyšně uzavřeno, dále měly být přísně prověřovány osoby vydávající se za ukrajinské uprchlíky a podezřelé „bez rozpaků“ nepouštět na státní území. Vojenské útvary a četnické stanice pak měly v nejširší míře využívat k identifikaci obyvatelstva průkazky, které si ovšem jednotky měly vyrobit samy.²¹⁹

V červnu 1920 se polní četnictvo spolu se zemským četnictvem podílelo na zajištění zbytku Podkarpatské Rusi po definitivním stažení rumunské armády.²²⁰ V červenci 1920 byla zesílena ostraha polsko-československé hranice a četnictvu a finanční strážci se dostalo nařízení, že nesmí za žádných okolností vpustit na československé území kohokoliv bez platného pasu. Vedle toho došlo k zesílení pohraniční vojenské posádky a přisunutí části polního četnictva.²²¹ V srpnu 1920 musela Civilní správa Podkarpatské Rusi konstatovat, že přes „všechna opatření k zabezpečení hranice proti Polsku proti očekávanému návalu polských uprchlíků, objevilo se, že opatření ta jsou nedostatečná a že značně dlouhé linie na polských hranicích jsou zcela nechráněné.“ Síly potřebné k zajištění těchto úseků však chyběly.²²²

Stanice polního četnictva také zadržovaly různé komunistické agitátory, včetně příslušníků ukrajinské brigády.²²³ Je možné, že se českoslovenští polní četníci již dří-

214 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 10, čj. 1484.

215 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 11, čj. 1534.

216 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 11, čj. 1833.

217 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 12, čj. 3049.

218 NA Praha, fond PMV, sign. 225-189-3, fol. 60v; VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 11, čj. 1644.

219 VÚA – VHA, fond ZVV Užhorod, kart. 11, čj. 1697.

220 Harmonogram vyklízení viz VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 17, Deník ZVV Užhorod od 1. 2. do 15. 9. 1920, Přílohy č. 7 a 9.

221 NA Praha, fond PMV, sign. 225-188-9, fol. 90.

222 NA Praha, fond PMV, sign. 225-188-9, fol. 52.

223 DAZO, fond 29, opis 3, d. 58, fol. 27. Jednalo se o útvar ukrajinské armády, který vstoupil na území Podkarpatské Rusi, aby se vyhnul obklíčení polskými silami. Brigáda se nechala odzbrojit slabšími československými silami a většina jednotky byla následně

ve dostali do ojedinělého kontaktu s příslušníky polního četnictva Západoukrajinské republiky,²²⁴ kteří mohli doprovázet některé útvary ukrajinské armády na území Podkarpatské Rusi. Každopádně později zjistila Odbočka Zpravodajské ústředny při Policejním ředitelství v Užhorodě, že jeden z příslušníků, zabývající se v rámci své služby Západoukrajinské republiky kontrašpionáží, se usadil na československém území, tudíž mu byla věnována pozornost ohledně jeho aktivit a kontaktů.²²⁵

Československá strana, resp. armáda, se na přiblížení frontové linie tehdy probíhající sovětsko-polské války k československé hranici připravovala zejména zesílením svého stavu na Podkarpatské Rusi na 15 praporů, další jednotky se pak nacházely na východním Slovensku. Civilní správa Podkarpatské Rusi přesto žádala další navýšení, leč marně. Další jednotky už armáda nechťela poskytovat „*tím spíše, že při redukci početného stavu vojska následkem demobilizace jest nezbytnou nutností přidržeti se zásadně dislokace teritoriální za účelem umožnění a zajištění eventuální mobilizace.*“²²⁶ Posílena byla proto alespoň hlídková aktivita na hranici a nařídilo se, že jednotky „*pověřené střežením polských hranic, musí býti obzvláště čilé*“. Vedle toho mělo být učiněno vše, aby se získávaly zprávy z druhé strany hranice. Polní četnictvo mělo za účelem zkvalitnění ostrahy postavit stráže v Užoku, Volovci a dalších místech. Ústředí zvláště požádalo o početní posílení polního četnictva, kterému armáda zřejmě nejvíce důvěřovala, resp. počítala s tím, že bude nejvíce kooperovat. Zkušenosti získané při hlídkování na jižní hranici se měly plně využít i na severu: Jednalo se o permanentní střežení přechodových silnic a mobilní hlídky za touto čarou. K posílení hlídek měla posloužit i jezdecká eskadrona a cyklistická setnina od 12. divize. Velitel 23. brigády připravoval návrh na zřízení internačního tábora pro uprchlíky a cizí vojáky severovýchodně od Mukačeva, jenž měl fungovat jako pobočka tábora ve Vranově. V krajním případě se uvažovalo dokonce o stažení hlídek z nebezpečné maďarské hranice!²²⁷ Na nejhorší scénář však naštěstí nedošlo.

Zánik polního četnictva

Ačkoliv se na přelomu léta a podzimu 1920 Československem dosud rozlévala vlna sociálního a hospodářského neklidu a k východní hranici se blížila polsko-sovětská fronta, bylo zainteresovaným resortům zřejmé, že polní četnictvo již jen zbytečně odčerpává kádry zejména četnictva v historických zemích. Celkem se jednalo o jednoho důstojníka a 185 četníků.²²⁸

odvezena do severních Čech, ale část útvaru setrvala na Podkarpatské Rusi. Z brigády byly od roku 1920 vytvářeny pracovní oddíly. ZILYNSKYJ, Bohdan. *Ukrajinci v Čechách a na Moravě (1894) 1917 – 1945 (1994)*. Praha: X-Egem, 1995, s. 22-23.

224 K této složce podrobněji viz ГАЙ-НИЖНИК, Павло – ФУРМАН, Ігор. Державна жандармерія ЗУНР–ЗО УНР: зародження та інституціалізація (1918 – 1919 рр.). In *Український історичний журнал*, 2021, № 3, c. 51.

225 Štátny archív v Košiciach, fond Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Praha, odbočka v Košiciach – doplnok, kart. 2, sign. Č/10/0, inv. č. 21.

226 NA Praha, fond PMV, sign. 225-188-5, fol. 29; sign. 225-189-4, fol. 40a.

227 NA Praha, fond PMV, sign. 225-175-8, fol. 72 a 72v.

228 NA Praha, fond GVČ, kart. 52, čj. 3028/1920.

Definitivně se předpokládalo zrušení polního četnictva v září 1920. Tomu ale zabránily protesty Civilní správy Podkarpatské Rusi, která poukazovala na dosavadní slabost podkarpatoruského zemského četnictva a tamní finanční stráž, jakož i užitečnost jeho podpory policejním kapitanátům,²²⁹ neboť jmenované složky jen s obtížemi zaplňovaly své řady.²³⁰ Roli sehrávala též minimální obsazenost stanic (zejména v oblastech sousedících s Polskem) a údajná nespolehlivost vojska částečně tvořeného místními občany. Civilní správa Podkarpatské Rusi zdůrazňovala efektivní spolupráci polního četnictva s místním zemským vojenským velitelstvím. Z toho pramenila žádost, aby polní četnictvo, které je „výborně vycvičeno a zorganizováno, naprosto spolehlivé a vynakládá všech sil, by povinností svým dostalo“, bylo zachováno. O toto ušetření polního četnictva požádala Civilní správa Podkarpatské Rusi 24. srpna prezidium ministerstva vnitra, „potud, pokud zemské četnictvo a finanční stráž nebudou přiměřeně vybudovány“. O několik dní později, 28. srpna 1920, následovala podobná žádost prezidentu republiky,²³¹ ale Hlavní štáb vyrozuměl Kancelář prezidenta republiky, že „další ponechání polního četnictva odporuje zákonu, neboť polní četnictvo smí býti zřízeno pouze za mobilisace a války“, přičemž se zdůraznilo, že „rozdíl bude pouze v tom, že nyní ona část četnictva v Podkarpatské Rusi a na Slovensku, která podléhá zemským vojenským velitelstvím, bude podřízena zemským četnickým velitelstvím“ a tedy ministerstvu vnitra.²³²

Rozpory ohledně jejich další služby nezůstaly utajeny před řadovými polními četníky, neboť byli 29. září 1920 v Užhorodě svědky hádky při příležitosti přehlídky polních četníků generálním velitelem četnictva Mrázkem, kdy na otázku, zda má někdo nějakou prosbu nebo stížnost, vystoupil Tomáš Švojgr s požadavkem na prodloužení lhůty na likvidaci polního četnictva. Následovala rozmluva generálního velitele četnictva Jana Mrázka, zemského četnického velitele Aloise Jirky, jeho zástupce Otty Bláhy a velitele polních četníků Tomáše Švojgra, která proběhla „nahlas a prudce“, přičemž dodatečně se řešilo, zda se Bláha nedopustil „urážlivého, nešetrného a bezohledného jednání“.²³³

Přes všechny tyto snahy a hádky bylo ve výsledku rozhodnuto prodloužit životnost polního četnictva pouze o jeden měsíc, což v praxi znamenalo, že místo 10. září mělo dojít ke zrušení až 10. října.²³⁴ To se ale stejně nelíbilo užhorodskému zemskému vojenskému velitelství a prosilo, aby část polního četnictva sloužila i nadále při pohraniční kontrole. Ministerstvo vnitra však upozornilo, že tyto úkoly, jakož i část mužstva, převezme jednotně místní zemské četnické velitelství, které se ujme spolupráce s armádou na ostraze hranic.

Podkarpatoruské zemské četnické velitelství zřejmě chtělo využít rozkazu Zemského vojenského velitelství v Užhorodě ponechání mužstva sloužícího na území

229 Archiv Kanceláře prezidenta republiky Praha, fond Kancelář prezidenta republiky, Protokol PR (AKPR Praha, fond KPR, Protokol PR), kart. 2, inv. č. 138, sign. 645; NA Praha, fond PMV, sign. 225-204-2, fol. 36–43; sign. 225-176-2, fol. 15, 18, 21.

230 NA Praha, fond PMV, sign. 225-177-2, fol. 22.

231 NA Praha, fond PMV, sign. 225-204-2, fol. 36–43; sign. 225-176-2, fol. 15, 18, 21.

232 AKPR Praha, fond KPR, Protokol PR, kart. 2, inv. č. 138, sign. 645.

233 Soukromá sbírka Michala Dlouhého, složka Václav Renner.

234 NA Praha, fond PMV, sign. 225-204-2, fol. 36–43; sign. 225-176-2, fol. 15, 18, 21.

Podkarpatské Rusi, zatímco muži konající službu v zemplínské župě měli připadnout bratislavskému zemskému četnickému velitelství,²³⁵ čemuž však ministerstvo vnitra v říjnu 1920 zabránilo s tím, že podkarpatoruskému zemskému četnickému velitelství zůstane jen mužstvo pro pohraniční službu a ostatní vyšle zpět ke kmenovým zemským četnickým velitelstvím.²³⁶ Část mužstva polního četnictva pak opravdu po reorganizaci sloužila k pohraniční kontrole a část byla využita k zesílení již existujících stanic. Rovněž došlo k posílení železniční služby, aby se zabránilo silnému jevu pašování a rozmáhající se maďarské a komunistické agitaci.²³⁷ Ostatní zemská četnická velitelství, zejména pro Čechy a Moravu, se pak samozřejmě těšila na návrat části svého mužstva, neboť i ona musela čelit složité situaci,²³⁸ kdy např. jen v létě 1919 mělo moravské zemské četnické velitelství na Slovensku celou čtvrtinu svého stavu.²³⁹ Navíc na podzim 1920 již bylo zřejmé, že se schyluje k zásadnímu střetu mezi levicí a pravicí uvnitř sociální demokracie, který ovlivní další vývoj celého státu.

Likvidace polního četnictva oznámená k 1. říjnu 1920,²⁴⁰ resp. následně k 10. říjnu 1920, nevyvolala jen spor mezi podkarpatoruským zemským četnickým velitelstvím na jedné a ministerstvem vnitra a ostatními zemskými četnickými velitelství na druhé straně, nýbrž se též rozhořela třenice mezi velitelem polního četnictva Tomášem Švojgrem a zemskými četnickými velitelstvími, která naléhala na co nejrychlejší likvidaci. Podle některých totiž Švojgr likvidaturu protahoval proto, aby „získal času k vyřízení své žádosti podané civilní správě pro Podkarpatskou Rus o místo policejního úředníka.“²⁴¹ Ta však nebyla úspěšná a od 1. listopadu 1920 byl Švojgr povolán ke službě v Domažlicích,²⁴² tedy velmi daleko od podkarpatoruského působíště. Podle jiného pramene byl velitelem polního četnictva v Užhorodě do 1. prosince 1920.²⁴³

Švojgr spisy svého útvaru předal zemskému četnickému velitelství.²⁴⁴ Stalo se tak patrně na zákrok podkarpatoruského zemského četnického velitele Aloise Jirky, jenž podroboval neustávající kritice veškerý podřízený personál, důstojníky nevyjímaje. Švojgr se dostal i do sporu s generálním velitelem četnictva Václavem Řezáčem, který nebyl s to dodržet slib, že četníci odvelení k polní službě v ní stráví jen šest měsíců a tato doba se běžně překračovala, což se stalo námětem různých stížností, žalob a interpelací.²⁴⁵ Je docela možné, že tyto interpelace, které rozhodně nepatřily k vítaným podnětům jak z pohledu resortu, tak generálního velitele, inicioval

235 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 17, Deník ZVV Užhorod od 15. 9. do 31. 12. 1920, Příloha 7.

236 NA Praha, fond MV-SR, kart. 484, sign. 19/2/42, manipulační období 1918 – 1924.

237 NA Praha, fond GVČ, kart. 52, čj. 3357/1920.

238 NA Praha, fond GVČ, kart. 52, čj. 3728/1920.

239 OTT, Matěj. *Jménem zákona, stůj! Z historie četnictva na Boskovicku*. Boskovice: Muzeum regionu Boskovicka, p. o., 2023, s. 35.

240 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 19, Důvěrný rozkaz č. 26 z 20. října 1920.

241 NA Praha, fond GVČ, kart. 52, čj. 3028 a 3174/1920.

242 NA Praha, fond GVČ, kart. 171.

243 NA Praha, fond PMV, kart. 61b, sign. IV/Č/12.

244 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 17, Deník ZVV Užhorod od 15. září do 31. prosince 1920, Příloha 7.

245 GALAŠ, Radek. *Československé četnictvo (1918 – 1929)*. Praha: Academia, 2019, s. 81-82.

právě Švojgr. Ten se již v prosinci 1918 zúčastnil jednání o založení četnické odborové organizace, což mnohým konzervativním důstojníkům muselo nesmírně vadit.²⁴⁶ Švojgr navíc z vlastních prostředků investoval 1000 korun do začátků časopisu Bezpečnost, který předcházela Četnickému obzoru, jenž stál v ostré opozici vůči oficiální četnické správě, ba generální velitel četnictva Řezáč v únoru 1920 zakázal jakoukoliv podporu tohoto periodika.²⁴⁷

Morálka mužstva nebyla v důsledku dlouhých válečných let jistě plně na výši, což se zejména projevovalo na disciplíně bývalých polních četníků. Zemský četnický velitel Alois Jirka to dával za vinu zvláště Švojgrovi a jeho snaze „státi se u svých podřízených oblíbeným“.²⁴⁸ V této věci doporučoval: „Jen urychleným rozhozením tohoto zvrhlého materiálu může být zjednána radikální náprava.“²⁴⁹ Tento svůj názor podepřel i úpadkem výstrojní kázně, naprosto civilním vystupování a úroveň celého polního četnictva pak doložil na této skutečnosti:

„U polního četnictva byly na všech stanicích a v kanceláři velitele polního četnictva vyvěšeny tabulky s nápisem: – Neračte se rozčilovati. – Jakmile bylo pak mužstvem takové stanice uděleno nějaké poučení, patřili²⁵⁰ polní četníci na tuto tabulku.“²⁵¹

Jirka se domníval, že Švojgr prostě není schopen vést četníky k disciplíně,²⁵² což mimo jiné vedlo ke třenicím mezi polními četníky a vojenskými policisty, kdy se četníkům vůbec nelíbilo, že je vojenští policisté upozornili na nošení nedovoleného

*Polní četníci východní skupiny.
Soukromá sbírka Miloše Bernarta.*

246 K snahám o založení četnické odborové organizace viz KLEČACKÝ, Martin. *Převzetí rakouského četnictva československým státem 1918 – 1919*. (Diplomová práce). Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, s. 163-170.

247 „Jubilejní.“ In *Četnický obzor*, 1929, č. 9, s. 81-83.

248 NA Praha, fond GVČ, kart. 52, čj. 3357/1920.

249 NA Praha, fond MV-SR, kart. 481, sign. 19/1/1/1 a 19/1/44, manipulační období 1918 – 1924; fond GVČ, kart. 48, čj. 2206/1919.

250 Ve smyslu podívali se, dívali se.

251 NA Praha, fond GVČ, kart. 52, čj. 3357/1920.

252 NA Praha, fond MV-SR, kart. 484, sign. 19/2/42, manipulační období 1918 – 1924; kart. 495, sign. 19/74/5, manipulační období 1918 – 1924.

důstojnického řemení, čemuž polní četníci oponovali tvrzením, že to mají povolené od svého velitele,²⁵³ popř. byl polní četník přistižen vojenskými policisty, jak v opilém stavu jel s povozem vysokou rychlostí přes Užhorod.²⁵⁴ Nedostatek řádu a poslušnosti v očích důstojníka jako byl Jirka, jehož nadřízení vysílali na různé posty právě za účelem utužení kázně, byl jistě vážný prohřešek. Nepomohlo ani to, že Švojgr již dříve na počátku roku 1920 informoval o některých závadných úkazech u důstojníků přidělených k četnictvu na výpomoc.²⁵⁵

Naopak zcela rozdílného náhledu na polní četnictvo byl generál Robert Paris, jenž při příležitosti rozpuštění polního četnictva vyjádřil pochvalu, neboť oddíl pod vedením Tomáše Švojgra od června 1919, kdy byl přidělen ke skupině na východním Slovensku, až do rozpuštění konal dle generála své povinnosti při udržování pořádku v zázemí i na hranicích bezvadně, ba „ukázal se vždy jako oddíl elitní, ochotný a spolehlivý ve vykonávání všech těžkých úkolů.“ Paris proto blahopřál „četníkům bývalého oddílu polního četnictva k jejich vzornému chování, které zajisté zachovají i v nové službě.“²⁵⁶ Rozkaz byl publikován i v rámci sbírky rozkazů zemského četnictva.²⁵⁷ Obdobné poděkování vydal i ministr národní obrany veliteli veškerého polního četnictva plukovníku, pozdějšímu generálu četnictva, Janu Mrázkovi a všem důstojníkům a mužstvu polního četnictva „za jejich vzorně a ukázněně konanou těžkou službu jak při bolševickém vpádu v roce 1919 tak i při udržování veřejného pořádku ve vnitrozemí, čímž nemálo přispěli ke konsolidaci poměrů na Slovensku a Podkarpatské Rusi.“

Polní četnictvo ukázalo se za každých okolností jako sbor elitní, prvotřídní, ochotný a spolehlivý.“²⁵⁸

Uznání a díky se dočkal rovněž okresní inspektor II. třídy Jan Janovský, který ve funkci zástupce referenta polního četnictva a účetního důstojníka pro východní Slovensko a Podkarpatskou Rus „osvědčil se výborně [...] svou energií, vytrvalostí, sebezapřením a podporou při organisování polního četnictva. Před nepřítelem působil blahodárně na mužstvo svou chladnokrevností a odhodlaností.“²⁵⁹

Rozdíl mezi nazíráním vojáků a četníků na polní četnictvo patrně tkvěl v tom, že vojáci v první linii si zvykli na určitou frontovou svobodu, kdežto Alois Jirka vedl přeci jen zázemní složku, kde se na disciplínu a kasárenský způsob života hledělo mnohem přísněji a bývalé polní četníky rozprostřel v rámci celého svého velitelství.²⁶⁰

253 VÚA – VHA Praha, fond VPol Užhorod, kart. 42, Kniha 6a, Kniha denních událostí, zápis z 26. 1. 1920.

254 VÚA – VHA Praha, fond VPol Užhorod, kart. 42, Kniha 6a, Kniha denních událostí, zápis z 5. 5. 1920.

255 GALAŠ, Radek. *Československé četnictvo (1918 – 1929)*. Praha: Academia, 2019, s. 91.

256 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 20, Rozkaz č. 86 z 18. října 1920; NA Praha, fond GVČ, kart. 4, čj. 337dův/1920.

257 DAZO, fond 63, opis 4, d. 89, fol. 50 a 50v.

258 *Věstník čs. ministerstva národní obrany*. Výnosy věcné, část 1, 1921, č. 3, s. 1.

259 VÚA – VHA Praha, fond ZVV Užhorod, kart. 20, Rozkaz č. 16 z 12. března 1920.

260 DAZO, fond 63, opis 4, d. 89, fol. 49 a 49v.

Do sporu o polní četnictvo se zapojil i časopis *Četnický obzor*, který nepřesně tvrdil, že příslušníci polního četnictva nebyli za svoji službu nikým ocenění.²⁶¹ Mnohem závažněji však působila zpráva, že služba u polního četnictva se účastníkům nezapočítávala coby služba v poli, ale jako prostá služba na stanici.²⁶² Jejich velitele Švojgra pak zařadil do plejády dalších nepohodlných četníků, s nimiž potřebovala četnická správa zatočit, ale tato pasáž se stala obětí konfiskace.²⁶³

Se zánikem podkarpatoruského polního četnictva souvisel i článek v časopisu „28. říjen“, jehož číslo z 25. října 1920 přineslo zprávu, že polní četnictvo na Podkarpatské Rusi, jež vzniklo přidělením četníků z Čech, je nespokojeno, neboť po 17 měsících služby chtělo využít výnosu generálního velitele četnictva o tom, že po osmi měsících mají nárok na vystřídání. Dokonce prý pražské zemské četnické velitelství vyslalo na Podkarpatskou Rus nový kontingent, který však tamější zemské četnické velitelství odmítlo převzít a poslalo příchozí četníky zpět. Tato zpráva pochopitelně zaujala Nejvyšší účetní kontrolní úřad, který 23. listopadu požádal Generální velitelství četnictva o vyjádření, popř. o nápravu. Vyjádření četníků bylo okamžité, neboť ještě téhož dne sdělili, že uvedený článek „neodpovídá zcela skutečnosti. Střídání polního četnictva nebylo zastaveno, provádí se pouze tak, aby bezpečnost na státních hranicích tím netrpěla. [...] Polní četnictvo v Podkarpatské Rusi bylo již z 50 % vystřídáno a v dalším střídání se pokračuje.“ Toto konstatování však obsahovalo jen část pravdy a na pozvolném střídání se teprve pracovalo a přes veškerou snahu akci dokončili až v roce 1921! K vystřídání mohlo vždy dojít až po přibytí dalšího kontingentu, resp. zvýšení početního stavu podkarpatoruského četnictva a uklidnění politické situace. Šlo však o to, že Švojgr chtěl naráz vyměnit 125 četníků, což by vedlo asi k pětidenní proluce ve střežení hranic, čemuž užhorodské velitelství zabránilo žádostí o pozastavení střídání a jeho postupného vykonání. Užhorodské zemské četnické velitelství tento Švojgrův tah považovalo za poslední pokus zavděčit se svým bývalým podřízeným, jenž by vedle dočasného otevření hranice vedl i k naprostému administrativnímu chaosu při vyplácení různých přídatků.²⁶⁴ Bývalé polní četníky tak musel v rozkaze chlácholit i Alois Jirka,²⁶⁵ jehož velitelství pak průběžně informovalo o výměně mužstva.²⁶⁶ Ta se zakončila v průběhu roku 1921, kdy ještě v první polovině roku působilo na Podkarpatské Rusi 35 bývalých polních četníků čekajících na vystřídání, kteří byli nasazení u jednotlivých četnických stanic k vlakové kontrole. Samotné vlakové kontrolní stanice v Čopu a Királyháze se zrušily 31. května 1921.²⁶⁷

261 Polní četnictvo. In *Četnický obzor*, 1920, č. 9, s. 70-71.

262 Zkrácení polního četnictva. In *Četnický obzor*, 1921, č. 18, s. 144.

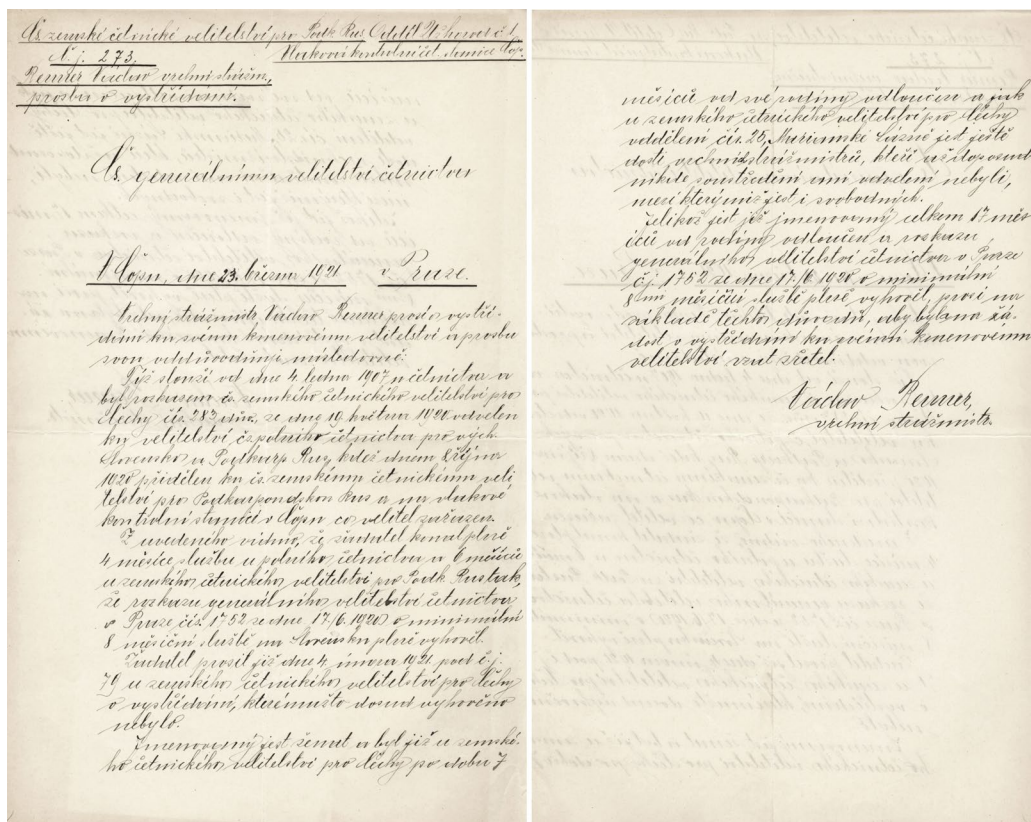
263 *Četnický obzor*, 1918, č. 18, s. 139, konfiskovaný výtisk viz NA Praha, fond PMV, kart. 98, sign. VII/Č/3, manipulační období 1919 – 1924.

264 NA Praha, fond MV-SR, kart. 484, sign. 19/2/42, manipulační období 1918 – 1924; fond GVC, kart. 4, čj. 377dův/1920; kart. 52, čj. 3357 a 3774/1920.

265 DAZO, fond 63, opis 4, d. 89, fol. 54.

266 DAZO, fond 63, opis 4, d. 89, fol. 62–63.

267 NA Praha, fond PMV, sign. 225-29-12, fol. 14.

Žádost vrchního strážmistra II. třídy Václava Rennera, který byl 19. května 1920 odvelen k polnímu četnictvu východní skupiny a 8. října 1920 přidělen jako velitel k vlakové kontrolní stanici v Čopu v rámci podkarpatoruského zemského četnického velitelství, o přesun do domovských Čech, přičemž již předtím v Čechách byl odloučen od své rodiny sedm měsíců. Celkem byl od rodiny odloučen 17 měsíců.
Soukromá sbírka Michala Dlouhého, složka Václav Renner.

Zánikem polního četnictva však kontroverze kolem útvaru neskončily, ba pokračovaly dokonce i v průběhu prosincové generální stávky. Zatímco na Podkarpatské Rusi armáda a četnictvo likvidovaly oněch několik málo ohnisek stávky, které se v této hospodářsky zaostalé oblasti objevily, Alois Jirka využil své dovolené v historických zemích, aby se setkal s generálním velitelem četnictva a aby spolu prodiskutovali některé zásadní problémy, které Jirku trápily. Tradičně se jednalo o lidské zdroje. Podkarpatoruské četnické velitelství v prosinci 1920 požádalo ministerstvo vnitra o vyslání 12 vrchních strážmistrů a 33 četníků, aby nemuselo být použito mužstvo bývalého polního četnictva. Generální velitel četnictva po soukromém rozhovoru s Aloisem Jirkou s tímto požadavkem vyjádřil souhlas, neboť mužstvo polního četnictva dislokované v Užhorodě dosud „bylo částečně neukázněno“ a bylo „v zájmu služby zapotřebí by přišlo co nejdříve zpět“ do již zkonsolidovaných zemí, aby se utužila jeho kázeň a pozvedla mravní úroveň.²⁶⁸

268 NA Praha, fond GVČ, kart. 4, kart. č. 531dův/1920.

Zatímco probíhal proces likvidace stávajícího polního četnictva, tak již v průběhu léta 1920 resort národní obrany ve spolupráci s ministerstvem vnitra řešil sestavení nového polního četnictva pro případ mobilizace, kdy bylo pro 12. divizi požadováno deset mužů do Košic, kam mělo přibýt ještě dalších 50 mužů a jeden důstojník.²⁶⁹ Tyto přípravy se ovšem neobešly bez určitých problémů, kdy se vojenské orgány domnívaly, že během mobilizace jí bude na Podkarpatské Rusi podléhat veškeré četnictvo. Ministerstvo národní obrany proto muselo informovat podřízená velitelství, že do přímé podřízenosti vojska připadne jen polní četnictvo. V pohraničním pásmu pak měla probíhat spolupráce se zemským četnictvem a finanční stráží dle předpisů vzniklých dohodou zainteresovaných resortů.²⁷⁰

V důsledku dlouhodobé nenasyčenosti podkarpatoruského zemského četnického velitelství se např. v rámci mobilizačních plánů pro rok 1921 nepočítalo s tím, že by poskytlo personál pro vytvoření polního četnictva,²⁷¹ nicméně bylo to toto velitelství, které se aktivně zajímalo, jak by polní četníci měli být vybaveni a vystrojeni, neboť došlo k úpravě původního plánu a nakonec stavělo jednoho jízdního a devět polních četníků. Smutné bylo, že to nevědělo ani ministerstvo vnitra a jalo se to ihned zjišťovat.²⁷² Během mobilizace z října 1921 bylo nařízeno, že polní četnictvo obdrží požitky od četnické správy do konce listopadu 1921, přičemž listopadové požitky se již účtovaly na mobilizační úvěr. Pokud by následovali další četníci do pole, tak by dostávali od četnické správy požitky jen za měsíc, kdy odešli. Další požitky již vyplácely vojenské útvary dle armádních předpisů.²⁷³ Během mobilizace proti Maďarsku z podzimu 1921 sice polní četnictvo vzniklo, ale nevykázalo žádnou činnost a tentokrát nebyly ze strany vojenské správy námitky proti jeho rychlému rozpouštění (to se týkalo zejména zálohy polního četnictva u Zemského vojenského velitelství v Bratislavě, zatímco polní četnictvo u divizí a brigád se demobilizovalo dle vydaného demobilizačního rozkazu).²⁷⁴

Je příznačné, že v polovině dubna 1921 uvedl Alois Jirka, že nemůže předat k likvidaci zastaralé rakouské či uherské předpisy k mobilizaci nebo zpravodajskou službu, „jakož i jiné litografované a tištěné výnosy bývalého ministerstva zeměbrany a vojenských velitelství.“²⁷⁵ Po uherské četnictvu totiž nic nezdědil.

V létě 1924 byli k službě u polního četnictva na Podkarpatské Rusi určeni u Zemského vojenského velitelství v Užhorodě škpt. Egon Jeschke a kpt. Josef Drahorád (oba ze Zemského četnického velitelství pro Čechy), kdy Jeschke byl určen na místo předtím předpokládaného důstojníka v hodnosti majora, neboť vysílající pražské zemské četnické velitelství nemělo ve stavu majora, který by již nebyl použit pro nějakou úlohu. Za velitele polního četnictva 12. divize byl vyhlédnut nadporučík výkonný Josef Písk, okresní četnický velitel v Rachově. Dotčení četníci byli o svém

269 NA Praha, fond PMV, sign. 225-295-8, fol. 4a.

270 NA Praha, fond PMV, sign. 225-295-8, fol. 22.

271 NA Praha, fond PMV, sign. 225-295-1, fol. 15v.

272 NA Praha, fond PMV, sign. 225-295-8, fol. 17-18.

273 NA Praha, fond PMV, sign. 225-296-5, fol. 19.

274 NA Praha, fond PMV, sign. 225-295-8, fol. 11 – 13 a 25.

275 NA Praha, fond PMV – státní policie a četnictvo, kart. 1344, sign. VII/P/31, manipulační období 1925 – 1930.

určení vyrozumění důvěrnou cestou spolu s pokynem, „aby si důkladně osvojili všechny předpisy, týkající se polního četnictva a organizace čs. armády.“ Podřízení četníci určení k polní službě se měli soustředit u zemských četnických velitelství, popř. u exponovaného četnického štábního důstojníka, a odeslání na místo určené hromadně pod velením četníka ze skupiny s nejvyšší hodností. Vybraní důstojníci i vrchní strážmistři určení pro polní službu měli umět jezdit na koni a polní četníci určení pro velitelství divizí a záložních brigád zase měli ovládat jízdu na kole. Četnické útvary za odeslaný personál měly od zemských vojenských velitelství obdržet náhradu, která měla alespoň částečně vyhovovat podmínkám kladeným legislativou na četníky, přičemž přednost měli osoby se zkušeností s četnickou službou. Tyto náhrady měly být plně vyzbrojeny a vystrojeny u svých náhradních těles a odejít v šestý mobilizační den běžnými osobními vlaky ze svých výzbrojních stanic pod vedením nejstaršího poddůstojníka na stanoviště zemského četnického velitelství a u něj se hlásit. Nahrazení měli být i odeslaní důstojníci, zejména bývalými četnickými důstojníky. Celkově mělo podkarpatoruské zemské četnické velitelství vyčlenit pro polní četnictvo 10 strážmistřů (z toho dva jízdní, přičemž koně měli získat od jezdecké štábní čtyř velitelství divize; další dva četníci měli umět jezdit na kole, která jim mělo dle potřeby přidělit opět velitelství divize od štábní rot), jednoho vrchního strážmistra a jednoho nižšího poddůstojníka, kteří se měli u 12. pěší divize hlásit čtvrtý mobilizační den. Zemské vojenské velitelství v Užhorodě mělo za tyto muže dodat 12 poddůstojníků šestý mobilizační den, přičemž všichni náhradníci měli pocházet od pěchoty (nejlépe bývalí příslušníci četnictva, jinak poddůstojníky, kteří by vyhovovali podmínkám § 17, bod a, b, e, f, g a h četnického zákona č. 299/1920 Sb. z. a n.), ale dva měli umět jezdit na koni. V roce 1927 došlo ke zvýšení armádního požadavku na celkový počet polních četníků, kdy na podkarpatoruské zemské četnické velitelství přibyl požadavek na dalšího vrchního strážmistra a šest strážmistřů, kteří měli být opět refundováni. Resort vnitra s tímto souhlasil.²⁷⁶

Rovněž i v dalších letech docházelo k průběžnému určování kádrů pro polní četnictvo (např. v roce 1925 byl jako náhradní velitel oddílu polního četnictva u 12. divize určen poručík výkonný Josef Čechák, kterého v roce 1928 nahradil vrchní strážmistr Jan Tkács, který byl aspirantem na výkonného důstojníka a očekávalo se jeho brzké jmenování do důstojnické hodnosti), jakož i ujednání z roku 1928 o zajištění výzbroje a munice ve chvíli, kdy armáda opustila pušky Mannlicher a přešla na systém Mauser, kdy bylo dohodnuto, že polní četníci a náhrady budou na místa určené vyslání bez zbraní a munice, které vyfasují na místě, aby nedocházelo ke komplikacím se zásobováním.²⁷⁷

276 NA Praha, fond PMV – státní policie a četnictvo, kart. 1344, sign. VII/P/31, manipulační období 1925 – 1930.

277 NA Praha, fond PMV – státní policie a četnictvo, kart. 1344, sign. VII/P/31, manipulační období 1925 – 1930.

Závěr

Požadavek na vznik polního četnictva se objevil v době, kdy se s obtížemi budovaná československá armáda dostala do defenzivy vůči agilní maďarské branné moci. Polní četnictvo vznikalo v průběhu bojů a podílelo se nejen na zajišťování zázemí, ale i postupně přejímaného území Podkarpatské Rusi. Zatímco vojenská správa byla s činností polního četnictva velmi spokojená a chtěla jej mít po ruce co nejdříve, tak ministerstvo vnitra, resp. četnická správa, požadovala jeho co nejrychlejší rozpuštění, neboť kladla důraz na vybudování solidního „mírového“ četnického sboru a příslušného velitelství, čemuž válkou uvolněná morálka polního četnictva nevyhovovala. Na tomto rozporu se nijak nepodepisoval fakt, že od vzniku republiky bylo četnictvo vyjmuto z někdejšího úzkého svazku s armádou a včleněno pod ministerstvo vnitra, neboť ve velení četnictva a v důstojnickém sboru se nacházely původní rakousko-uherské kádry. Polní četnictvo odčerpávalo kádry využitelné pro klasickou bezpečnostní službu. Ke zrušení polního četnictva došlo na podzim 1920, tedy ještě před plnou stabilizací československého státu po porážce generální stávky z prosince téhož roku.

O skutečnosti, že armádě se institut polního četnictva osvědčil, dokládá skutečnost, že v první polovině dvacátých let bylo pracováno na modernizaci příslušného služebního předpisu.²⁷⁸

278 Nejhumornější připomínkou bylo, že v novém předpisu se měl nově objevit výraz „jízdní četník“ namísto obstarožního a pro čtenáře 21. století dvojznačného termínu „oježděný četník“. NA Praha, fond PMV, kart. 61c, sign. V/Č/12.